

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่องการศึกษาและพัฒนาสมรรถภาพการให้บริการแนะแนวของครูที่ปรึกษา สำหรับนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในสถานะเสี่ยงในครอบครัวของโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัย ได้ศึกษาประมวลเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอหัวข้อสำคัญ ดังนี้

1. แนวคิด หลักการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในสถานะเสี่ยงในครอบครัว
 - 1.1 ความต้องการและปัญหานักเรียนวัยรุ่น
 - 1.2 ผลกระทบต่อนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในสถานะเสี่ยงในครอบครัว
 - 1.3 ลักษณะครอบครัวเสี่ยงและสาเหตุที่ส่งผลต่อพฤติกรรมเด็กในครอบครัว
2. แนวคิด หลักการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสมรรถภาพการให้บริการแนะแนวของครูที่ปรึกษา
 - 2.1 บทบาทและหน้าที่ของครูที่ปรึกษา
 - 2.2 การให้บริการแนะแนวสำหรับนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในสถานะเสี่ยงในครอบครัว
 - 2.3 การฝึกจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ สำหรับนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในสถานะเสี่ยงในครอบครัว
 - 2.4 ความรู้ ความเข้าใจการฝึกจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ
3. จิตลักษณะที่สำคัญกับความรู้ ความเข้าใจการฝึกจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ
 - 3.1 ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมสำหรับคนไทย
 - 3.2 การสนับสนุนทางสังคมจากสถานศึกษากับความรู้ ความเข้าใจ การฝึกจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ
 - 3.3 เจตคติที่ดีต่ออาชีพครูกับความรู้ ความเข้าใจการฝึกจิตลักษณะ และทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ
4. การจัดการศึกษาของกรุงเทพมหานคร
5. กรอบแนวคิดการวิจัย
6. สมมติฐานการวิจัย

แนวคิด หลักการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในสถานะเสี่ยงในครอบครัว

ความต้องการและปัญหาของนักเรียนวัยรุ่น

ลักษณะพัฒนาการและความต้องการของนักเรียนวัยรุ่น

นักเรียนวัยรุ่นเป็นบุคคลที่มีอายุระหว่าง 11 – 21 ปี เป็นผู้ที่ศึกษาอยู่ในระดับช่วงรอยต่อระหว่างชั้นประถมศึกษากับมัธยมศึกษา จนถึงช่วงต้นของระดับอุดมศึกษา ในระยะเริ่มเข้าสู่วัยรุ่น นักเรียนจะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก อันเป็นผลมาจากการทำงานของต่อมไร้ท่อ ทำให้มีการเติบโตไปสู่การมีลักษณะเด่นชัดของเพศหญิงและเพศชาย ซึ่งการเติบโตของวัยรุ่นแตกต่างกันไปตามลักษณะพันธุกรรม ฐานะทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม (เพ็ญพิไล ฤทธา คณานนท์. 2550 : 181 – 183)

ในช่วงของนักเรียนที่อยู่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 3 (อายุระหว่าง 11 – 15 ปี) นอกจากนักเรียนจะสนใจต่อการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายอย่างมากแล้ว มีผลกระทบถึงการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ที่ไม่แน่นอน ขาดความมั่นใจ รวมทั้งแสดงอารมณ์โกรธไม่พอใจ อันเนื่องมาจากความไม่สมดุลทางชีวภาพจนเกิดความเครียดได้ ลักษณะทางสังคมต้องการอิสระและยอมรับมติข้อตกลงของกลุ่มเพื่อนมาก ซึ่งกลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการสร้างความมั่นใจ ส่วนลักษณะทางสติปัญญา มีความสนใจนานขึ้นและหลากหลาย สามารถเข้าใจสิ่งที่เป็นนามธรรมได้มากขึ้น โดยเฉพาะเรื่องคุณธรรม จริยธรรมต่าง ๆ ส่วนนักเรียนที่อยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 (อายุระหว่าง 15 – 19 ปี) เริ่มมีความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางกาย สนใจการแต่งกาย มีพัฒนาการทางเพศเจริญเติบโตสมบูรณ์เต็มที่ มีความต้องการความอิสระมากขึ้น จึงเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งกับผู้ใหญ่ได้ง่าย มีการแสดงออกที่แข็งกร้าวมากขึ้น ลักษณะทางสังคมชอบทำตามกลุ่มเพื่อน มักมีความนิยมหรือคลั่งไคล้สิ่งต่าง ๆ เหมือนกัน วัยรุ่นเพศหญิงมีความก้าวหน้าในด้านสังคมมากกว่าวัยรุ่นเพศชายในวัยเดียวกัน เริ่มมีความสนใจเพศตรงข้าม มีความคิดเรื่องการมีนัดและการแต่งงาน ส่วนลักษณะทางสติปัญญา มีพัฒนาการทางสมองสูงเกือบเท่าผู้ใหญ่ เพียงแต่ขาดประสบการณ์ จึงขาดความรอบคอบเป็นวัยที่มีปรัชญาชีวิต แต่ก็ยังสับสนอยู่ไม่ชัดเจน

ศรีเรือน แก้วกังวาน (2540 : 360–361) และสุวรรณ เรืองกาญจนเศรษฐ์ (2550 : 1–48) ได้เน้นว่านักเรียนวัยรุ่นมีความต้องการหลากหลาย ได้แก่ 1) ความต้องการเป็นอิสระ ไม่ชอบคำสั่งหรือการบังคับ 2) ต้องการแสวงหาประสบการณ์แปลกใหม่ รวมทั้งความท้าทายที่น่าตื่นเต้น 3) ต้องการการรวมกลุ่มอันเป็นวิถีทางให้ได้รับการตอบสนองความต้องการหลายประการ ทั้งความรู้สึกได้รับการยอมรับ มีคนเข้าใจ ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับตน หรือความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นต้น 4) ความต้องการความรู้สึกมั่นคง เนื่องจากวัยรุ่นมักมีอาการที่หวั่นไหวและเปลี่ยนแปลงง่าย

มีความสับสนทางความคิดและลังเลไม่แน่ใจง่าย 5) มีความต้องการความยุติธรรม อันเป็นลักษณะหนึ่งของความเป็นผู้ใหญ่ อาจแสดงออกเพื่อเรียกร้องความยุติธรรมทั้งในส่วนบุคคลและสังคม 6) ความต้องการมีความงดงามทางร่างกาย เนื่องจากเป็นลักษณะที่จะได้รับการชื่นชมและยอมรับ รวมทั้งเป็นที่สนใจของเพศตรงข้ามด้วย จึงเอาใจใส่เป็นพิเศษ 7) ความต้องการแสดงตามบทบาททางเพศของตน เพื่อสร้างความมั่นใจ และแสวงหาการยอมรับและ 9) ความต้องการรู้ เข้าใจและเลือกอาชีพ ซึ่งอาจจะยังไม่เข้าใจตนเองได้อย่างชัดเจน

สำหรับความต้องการของวัยรุ่นอเมริกัน อาสยา อังสุกราน (2549 : 26 – 27) ได้สรุปสาระสำคัญไว้หลายประการ ได้แก่ 1) ต้องการรักษาสุขภาพให้สมบูรณ์ 2) ต้องการปรับปรุงสมรรถภาพในการทำงานให้ดียิ่งขึ้น 3) ต้องการจะเข้าใจสิทธิหน้าที่ของพลเมืองระบอบประชาธิปไตย 4) ต้องการเข้าใจความสำคัญของครอบครัว 5) ต้องการทราบวิธีการใช้และจ่ายอย่างฉลาด 6) ต้องการเข้าถึงวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ความเจริญและความสำคัญของวิทยาศาสตร์ต่อชีวิต 7) ต้องการหาซึ่งหรือสุนทรีย์แห่งวรรณคดี ดนตรีและศิลปะ 8) ต้องการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ 9) ต้องการปรับปรุงสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น และ 10) ต้องการปรับปรุงความสามารถในการคิด อ่าน และฟังอย่างเข้าใจ

จะเห็นได้ว่า ความต้องการของบุคคลวัยรุ่นแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม อย่างไรก็ตามวัยรุ่นควรได้รับการตอบสนองความต้องการอย่างเหมาะสม ดังที่ ทองหล่อ สุวรรณภาพ (2531 : 59) วัฒนา พัทธราวิช (2534 : 154) อุไร สุมาวัชรธรรม (2545 : 69) มีความเห็นสอดคล้องกันว่าบุคคลที่สำคัญในการเลี้ยงดูและส่งเสริมวัยรุ่น ได้แก่ บิดา มารดา ผู้ปกครอง ครู และผู้ที่เกี่ยวข้อง มีส่วนสำคัญในการตอบสนองความต้องการวัยรุ่นอย่างเหมาะสม โดย 1) ส่งเสริมให้วัยรุ่นได้แสดงความคิดเห็น ตัดสินใจด้วยตนเอง และรับผิดชอบตนเอง 2) ส่งเสริมให้วัยรุ่นสำรวจความถนัด ความสนใจ ความสามารถและบุคลิกภาพของตน 3) ส่งเสริมให้วัยรุ่นได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ทำงานหารายได้ด้วยตนเอง 4) ส่งเสริมให้วัยรุ่นได้เรียนรู้เรื่องเพศ ศึกษาอย่างถูกต้องเหมาะสม 5) ส่งเสริมให้วัยรุ่นยอมรับ เข้าใจผู้อื่น รวมทั้งให้มีโอกาสบำเพ็ญประโยชน์เพื่อครอบครัว ชุมชนและสังคม และ 6) ผู้ใหญ่รับฟังวัยรุ่นอย่างเข้าใจ ยอมรับความแตกต่าง ๆ และส่งเสริมให้กำลังใจ

ปัญหานักเรียนวัยรุ่น

เนื่องจากนักเรียนวัยรุ่นกำลังเรียนรู้สภาวะการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวกับตนหลายประการ ดังกล่าวมาแล้ว นักเรียนวัยรุ่นที่ปรับตัวได้ก็อาจผ่านพ้นปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ได้ แต่สำหรับนักเรียนวัยรุ่นที่ไม่สามารถปรับตัวได้หรือมีความยากลำบากในการปรับตัวกับสถานที่เปลี่ยนแปลง

ไปทั้งลักษณะภายในตนกับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ก็จะเกิดปัญหาตามมา ปัญหาที่สำคัญได้แก่ปัญหาความเครียด ปัญหาทางเพศ ปัญหาการเสพยาหรือและสุรา รวมถึงสารเสพติด เป็นต้น

นักเรียนวัยรุ่นกับความเครียด

การเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์และจิตใจเป็นลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นในช่วงวัยรุ่น โดยทั่วไปจะกินเวลาประมาณ 10 ปี อายุประมาณ 10 – 20 ปี การเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์นั้นไม่ใช่ปัญหาในตัวของมัน แต่หากจัดการไม่ได้หรือจัดการได้ไม่ดีพอก็อาจจะก่อให้เกิดความเครียดและเกิดปัญหามานปลายกระทบเรื่องสุขภาพจิตได้ กรมสุขภาพจิต (2544) ได้วิจัยร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการ โดยเก็บข้อมูลจากนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1–6 จาก 6 โรงเรียนในกรุงเทพมหานครและโรงเรียนในต่างจังหวัด ได้ข้อมูลแก่นักเรียนได้ 3 กลุ่ม เป็นกลุ่มปกติ กลุ่มเสี่ยงและกลุ่มที่มีปัญหา พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ร้อยละ 36 ของผู้ที่มีความเสี่ยงในพฤติกรรมทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ พฤติกรรมด้านอารมณ์ พฤติกรรมอยู่ไม่นิ่ง พฤติกรรมเกรและพฤติกรรมด้านความสัมพันธ์ทางสังคมต่ำสุด ขณะที่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีร้อยละ 54 เป็นความเสี่ยงสูงสุด ส่วนระดับชั้นอื่น ๆ มีร้อยละ 40 เศษ ๆ ซึ่งมีสมมุติฐานว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่มีร้อยละของผู้ที่มีความเสี่ยงต่อสุขภาพจิตสูงขึ้น อาจเนื่องมาจากต้องปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ในโรงเรียน ขณะเดียวกันที่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ก็ประสบสถานการณ์เช่นเดียวกัน แต่ยังคงมีความรุนแรงน้อยกว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ทั้งนี้เพราะนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีวุฒิภาวะสูงกว่า จึงช่วยให้สามารถปรับตัวได้ดีกว่า สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 – 6 ก็มีปัญหาด้านสุขภาพจิต อันเนื่องมาจากความกดดันจากการเรียนสูงขึ้นต้องเตรียมตัวสอบ แต่อย่างไรก็ตามอาจจะเกี่ยวกับเรื่องทักษะชีวิตที่จำเป็นในการปรับตัวของนักเรียนไม่ดีพอ

นักเรียนวัยรุ่นกับปัญหาทางเพศ

ในการสนทนากลุ่มเรื่อง “ทำไมเด็กไทยใจแตก” จัดโดยสำนักกิจการนักศึกษา สถาบันราชภัฏสวนดุสิต เมื่อมกราคม 2546 มีการเปิดเผยสถานการณ์และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันระหว่างนักเรียนนักศึกษา 22 สถาบัน พบคำบอกเล่าที่ตรงกันจากนักเรียนนักศึกษาทุกสถาบัน สรุปได้ว่าปัจจุบันที่นักเรียนวัยรุ่นมองเรื่องการมีเพศสัมพันธ์เป็นเรื่องปกติ ในช่วงกลางปี พ.ศ. 2546 เพ็ญศรี วรรณชนะวิเทศ โครงการเอดส์แห่งสหประชาชาติได้เปิดเผยการสำรวจเจตคติต่อการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงานของนักเรียนวัยรุ่นชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายและนักเรียนอาชีวศึกษา (อายุ 15 – 18 ปี) จำนวน 1,600 คนทั่วประเทศ พบว่า มีเจตคติไม่แตกต่างกันโดยมีความเห็นว่า “ไม่เป็นไรหากจะมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน” ทั้งนี้โดยนักเรียนวัยรุ่นชายเห็นด้วยกับเรื่องนี้มากกว่านักเรียนหญิง และยังเห็นว่าการมีเพศสัมพันธ์ไม่มีความจำเป็นต้องรับผิชอบ สาเหตุสำคัญมาจากแรงผลักดันในคนที่อยากรู้ อยากลองและอิทธิพลจากเพื่อนและสภาพแวดล้อม จากการ

สำรวจของ ดูเร็กซ์ โกลบอล (Durex Global Survey, 1999) ได้สำรวจพฤติกรรมและเจตคติทางเพศของวัยรุ่นอายุ 16 – 21 ปี จำนวน 4,200 คน ใน 14 ประเทศ พบว่า เด็กไทยเริ่มเรียนเพศศึกษาช้าที่สุดคือ เมื่ออายุ 13.5 ปี รวมทั้งบิดา มารดาของวัยรุ่นไทยมีบทบาทในการสอนเรื่องเพศแก่ลูกน้อยที่สุดคือ ร้อยละ 1 เท่านั้น จากผลการสำรวจนักเรียนวัยรุ่นระดับชั้นมัธยมศึกษาของสุวรรณ เรื่องกาญจนาเศรษฐ ในกลุ่มนักเรียนในกรุงเทพมหานคร พบว่า ร้อยละ 70 ของผู้ที่บอกว่าเคยมีเพศสัมพันธ์แล้วไม่ได้ใช้ถุงยางอนามัย นอกจากนั้น วันวิสาข์ ชูชนม์ รายงานการวิจัยเรื่องการถอดบทเรียนการจัดการความรู้ – งานวิจัย : กรณีศึกษาถุงยางอนามัย 100% (2545) ได้อ้างรายงานการศึกษาของนักวิจัยหลายท่านว่า สาเหตุหลักที่คนไม่ใช้ถุงยางอนามัย เพราะคิดว่าคู่นอนของตนไม่ติดเชื้อ การขาดสติหรือมีเมามาและคิดว่าถุงยางอนามัยเป็นอุปสรรคขัดขวางความสุขทางเพศ ซึ่งนั่นหมายถึงเป็นพฤติกรรมความเสี่ยง จากพฤติกรรมเสี่ยงดังกล่าวมานี้เป็นสัญญาณอันตรายที่บ่งชี้ว่าวัยรุ่นไทยบางส่วนมีความเสี่ยงต่อการตั้งครรภ์ โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และเอดส์ รวมทั้งปัญหาต่อเนื่องตามมา ได้แก่ การทำแท้ง การทอดทิ้งบุตร การต้องหยุดพักการเรียนทั้งแบบชั่วคราวหรือแบบถาวร รวมทั้งความเสื่อมโทรมทางสุขภาพ

นอกจากนี้ ปีทมา ว่าพัฒนางศ์ (2554 : 11) เสนอสถิติที่น่ารู้ว่าการตั้งครรภ์ของสตรีวัยรุ่นเป็นอีกประเด็นปัญหา อนามัยการเจริญพันธุ์ที่ได้รับความสนใจในปัจจุบัน โดยใช้สถิติการเกิดจากแม่วัยรุ่นสะท้อนปัญหาได้ในระดับหนึ่ง จากข้อมูลที่รายงานการเกิดที่จดทะเบียนจำแนกตามอายุของมารดาในสถิติสาธารณสุข เมื่อ 2503 พบว่า มีจำนวนเกิดจากแม่วัยรุ่นประมาณ 50,000 ราย คิดเป็นร้อยละ 6 ของการเกิดทั้งหมด หลังจากนั้น 10 ปี จำนวนเกิดจากแม่วัยรุ่นสูงขึ้นเกือบ 2 เท่า และเพิ่มขึ้นจนถึงจุดสูงสุดใน พ.ศ. 2533 ประมาณ 130,000 ราย คิดเป็นร้อยละ 14 ของการเกิดทั้งหมด แม้ว่าจำนวนเกิดจากแม่วัยรุ่นได้ลดลงใน พ.ศ. 2543 แต่ก็กลับสูงขึ้นอีกใน พ.ศ. 2552

แม้ว่าการเกิดจากแม่วัยรุ่นส่วนใหญ่เกิดขึ้นในกลุ่มวัยรุ่นตอนปลาย (อายุ 15 – 19 ปี) แต่จากการเกิดจากแม่วัยรุ่นตอนต้น (อายุต่ำกว่า 15 ปี) ได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง พ.ศ. 2503 มีการเกิดจากแม่วัยรุ่นตอนต้นเพียง 250 ราย จำนวนนี้ได้เพิ่มเป็น 2 เท่าในอีก 10 ปีต่อมา (พ.ศ.2513) และเพิ่มเป็น 3 เท่า จากปี 2513 ใน พ.ศ. 2552 มีการเกิดจากแม่วัยรุ่นตอนต้นเกือบ 3,000 ราย หรือร้อยละ 0.4 ของการเกิดทั้งหมด

จากข้อมูลนี้ชี้ให้เห็นสาเหตุของปัญหาทางเพศของวัยรุ่นที่ส่งผลต่อความไม่พร้อมในการเลี้ยงดูลูก นับเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการเพิ่มสถานะเสี่ยงในครอบครัวของลูก

นักเรียนวัยรุ่นกับบุหรี่ สุราและสารเสพติด

จากการสำรวจโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติในปี พ.ศ. 2544 พบว่า มีวัยรุ่นอายุระหว่าง 15–24 ปี จำนวน 2,469,200 คน ที่ดื่มเครื่องดื่มมีแอลกอฮอล์ ส่วนใหญ่เป็นชายมีจำนวนมากกว่า

หญิงเกือบ 10 เท่า ผลการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ 3 ครั้งล่าสุด (ปี 2534, 2539 และ 2544) พบว่า แนวโน้มการดื่มสุราและเครื่องดื่มมีแอลกอฮอล์ของวัยรุ่นในระยะเวลาประมาณ 10 ปีมานี้ลดลง สำหรับชายแต่สำหรับหญิงกลับเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่นที่มีอายุระหว่าง 20 – 24 ปี ผลจากการวิจัยของศูนย์วิจัยยาเสพติด สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์การแพทย์ร่วมกับสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ชี้ให้เห็นว่าวัยรุ่นหญิงยังนิยมดื่มสุราต่างประเทศ สุราผสมผลไม้หรือไวน์คูลเลอร์ เพราะเชื่อว่ามีแอลกอฮอล์น้อย ดื่มแล้วไม่เมา นับว่าเป็นสัญญาณอันตรายมาก

จากการสำรวจพฤติกรรมการสูบบุหรี่และการดื่มสุราของประชากรโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในปี 2544 พบว่า วัยรุ่นอายุระหว่าง 15 – 24 ปี สูบบุหรี่เป็นประจำ และนาน ๆ ครั้ง มีจำนวน 1,822,100 คน คิดเป็นร้อยละ 15.9 ของประชากรวัยเดียวกันทั้งหมด ในจำนวนวัยรุ่นที่สูบบุหรี่ทั้งหมดแบ่งเป็นสูบบุหรี่เป็นประจำ 1,544,200 คน และสูบนาน ๆ ครั้ง 276,900 คน ข้อที่น่าสังเกตและน่าเป็นห่วงก็คือวัยรุ่นทั้งชายและหญิง สูบบุหรี่เพิ่มขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับผลการสำรวจเมื่อปี 2542 และ 2544 สาเหตุที่ชักนำให้วัยรุ่นสูบบุหรี่ คือ ความอยากรู้อยากลอง การทำตามเพื่อน เพื่อการเข้าสังคมและการทำงาน

สำหรับวัยรุ่นกับสารเสพติด ในปี พ.ศ. 2544 สำนักวิจัยเอแบค – เคเอสซี อินเทอร์เน็ต โพลล์ ทำการสำรวจสภาพปัญหาเสพติดในสถานศึกษา มีนักเรียนตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ถึงระดับปริญญาตรี อายุระหว่าง 11 – 24 ปี พบว่า มีผู้ที่เกี่ยวข้องกับสารเสพติดในรูปแบบต่าง ๆ จำนวน 663,290 คน หรือร้อยละ 12 ของนักเรียนทั่วประเทศ ซึ่งมีอยู่เกือบ 6 ล้านคน ในจำนวนนี้ร้อยละ 22 เป็นผู้ที่เคยเสพ ชนิดของสารเสพติดที่นักเรียนนักศึกษาเข้าไปเกี่ยวข้องกับมากที่สุด คือ ยาบ้า (ประมาณร้อยละ 52 ของทั้งหมด) รองลงมาเป็นกัญชาและยาหล่อมประสาท ทั้งนี้พบว่าการใช้ยาบ้ามากในหมู่นักศึกษาระดับอาชีวศึกษา เครื่องชี้ถึงความรุนแรงของสถานการณ์เรื่องนี้คือ มีสถิติการจับกุมคดียาเสพติด พบว่า เยาวชนไทยวัยรุ่นอายุระหว่าง 14 – 18 ปี ที่ตกเป็นผู้ต้องหา คดียาเสพติด เมื่อปี พ.ศ. 2545 จำนวน 15,115 คน ซึ่งคิดเป็นจำนวนเกินกึ่งหนึ่งของผู้ต้องหาวัยรุ่นในคดีทุกประเภท มีข้อสังเกตว่ากลุ่มหญิงต้องคดีจำหน่ายยาเสพติดมากกว่าชายกว่า 2 เท่า นับเป็นสัญญาณอันตรายอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งสาเหตุมาจากอยากรู้อยากลอง คิดเพื่อน มิถุนิคุ้มกันในคนต่ำ ถูกบังคับหรือตกในวังวนจนถอนตัวไม่ขึ้น จำเป็นที่ผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องร่วมกันช่วยเพิ่มภูมิคุ้มกันให้แก่วัยรุ่น และช่วยกันลดความเสี่ยงนี้ลง

ผลกระทบต่อนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในสถานะเสี่ยงในครอบครัว

ผู้วิจัยนำเสนอผลกระทบต่อนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในสถานะเสี่ยงในครอบครัวแยก 3 ประเด็น ได้แก่ 1) สภาพของสถานะเสี่ยงในครอบครัวของนักเรียนวัยรุ่น และ 2) ผลกระทบต่อนักเรียน

วัยรุ่นที่อยู่ในสภาวะเสี่ยงในครอบครัว และ 3) ลักษณะครอบครัวเสี่ยงและเหตุที่ส่งผลต่อพฤติกรรมเด็ก มีรายละเอียดดังนี้

สภาพของสภาวะเสี่ยงในครอบครัวของนักเรียนวัยรุ่น

สภาวะเสี่ยงในครอบครัวของนักเรียนวัยรุ่นมีหลายลักษณะ ทั้งครอบครัวที่ขาดบิดา ขาดมารดา หรือขาดทั้งบิดาและมารดา รวมทั้งบิดา มารดาอยู่ด้วยกันแต่ต้องเผชิญภาวะเครียดอันเป็นปัจจัย สาเหตุให้เกิดปัญหาอีกหลายประการ ดวงเดือน พันธุมนาวิน และงามตา วนินทานนท์ (2530 : 2 – 3) ได้ให้ความหมายของสภาวะเสี่ยงในครอบครัวว่าเป็นสภาพการอยู่อาศัยของเยาวชนในลักษณะที่ขาดความสมบูรณ์ทางด้านครอบครัว โดยเฉพาะเกี่ยวกับบิดา มารดา ซึ่งมีหลายลักษณะและแสดงถึงปริมาณการขาดแคลนที่แตกต่างกัน อาจแบ่งได้ 3 ประเภท คือ 1) สภาวะที่เยาวชนอยู่แยกต่างหากจากครอบครัวของตน ในขณะที่สมาชิกอื่นของครอบครัวโดยเฉพาะบิดา มารดา ซึ่งมีชีวิตอยู่แต่อยู่ที่อื่น หรือบิดา มารดา เสียชีวิตแล้ว 2) สภาวะที่เยาวชนยังอาศัยอยู่กับครอบครัว แต่ขาดบิดาหรือมารดาด้วยสาเหตุต่าง ๆ และ 3) สภาวะที่เยาวชนอาศัยอยู่กับครอบครัวที่มีบิดา มารดา ครบถ้วน แต่เป็นครอบครัวที่มีความเครียดมาก ด้วยสาเหตุต่าง ๆ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวไม่ดี ผลจากการสำรวจภาคสนามเรื่องภาพลักษณ์ครอบครัวเสี่ยงเดียวในสังคมปัจจุบัน (เอแบคโพลล์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ, 2548) ได้ทำการสำรวจความคิดเห็นจากประชาชนทั่วไปในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำนวน 1,402 ตัวอย่าง ระหว่าง 3 – 4 ธันวาคม 2548 มีประเด็นที่สำคัญจากการสำรวจหลายประเด็น พบว่า ผู้ที่อยู่ในครอบครัวเสี่ยงเดียวที่ต้องรับเลี้ยงดูลูกเพียงลำพังส่วนใหญ่เป็นมารดา (ร้อยละ 59.0) มากกว่าบิดา (ร้อยละ 17.9) นอกจากนั้นจะเป็นลูกที่ถูกเลี้ยงมาจากครอบครัวเสี่ยงเดียว (ร้อยละ 23.1) โดยกลุ่มตัวอย่างระบุว่าผู้ที่เป็นลูกที่อยู่ในครอบครัวเสี่ยงเดียวจะได้รับผลกระทบมากที่สุด (ร้อยละ 50.1) มากกว่าบิดาหรือมารดาที่รับภาระเลี้ยงดูลูกตามลำพัง (ร้อยละ 34.1)

ในแง่ของปัญหาสังคมกับครอบครัวเสี่ยงเดียว ประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่าครอบครัวเสี่ยงเดียวเป็นสาเหตุในการสร้างปัญหาสังคม (ร้อยละ 53.7) โดยให้เหตุผลว่า เพราะครอบครัวขาดความอบอุ่น ขาดที่พึ่ง (ร้อยละ 38.3) ดูแลไม่ทั่วถึง ไม่มีเวลาให้ลูก (ร้อยละ 17.9) ส่งผลให้ลูกกลายเป็นเด็กที่มีปัญหา (ร้อยละ 16.3) มีผู้เห็นว่าครอบครัวเสี่ยงเดียวไม่เป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาสังคม (ร้อยละ 28.9) โดยให้เหตุผลว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากการเลี้ยงดู การเอาใจใส่ของบิดา มารดา (ร้อยละ 56.3) ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคล (ร้อยละ 33.3) และยังมีญาติพี่น้องช่วยดูแลอยู่ได้ (ร้อยละ 4.0) นอกจากนั้นประชาชนแสดงความเป็นห่วงต่อครอบครัวเสี่ยงเดียวว่าเป็นปัญหาสังคมที่สำคัญถึงร้อยละ 50.1 จะเห็นว่าประชาชนให้ความสำคัญและแสดงความเป็นห่วงต่อลูกที่อยู่ในครอบครัวเสี่ยงเดียวเป็นพิเศษ การที่มีครอบครัวเสี่ยงเดียวเนื่องมาจากสาเหตุที่บิดา มารดา ขาดความเข้าใจกัน

มีการสื่อสารกันอย่างขาดความเข้าใจ ทะเลาะกัน (ร้อยละ 38.7) บิดา มารดา แยกทางกัน หย่าร้าง (ร้อยละ 23.8) และเกิดจากความยากจน (ร้อยละ 21.3) นอกนั้นเป็นเรื่องการมีคู่สมรสใหม่ ดื่มสุรา สารเสพติด ติดพนัน (ร้อยละ 34.1) เป็นของบิดาและร้อยละ 21.00 เป็นของมารดา มีความไม่รับผิดชอบ ไม่เอาใจใส่ครอบครัวของบิดา มารดา ร้อยละ 21.4 เป็นของบิดา และร้อยละ 15.7 เป็นของมารดา นอกนั้นยังมีสาเหตุมาจากคนที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ รวมทั้งการมีค่านิยมวัตถุนิยม ไม่เห็นความสำคัญด้านจิตใจ (ร้อยละ 13.5) ยังพบว่า สำหรับครอบครัวที่ขาดบิดาหรือขาดมารดาจะส่งผลเสียต่อนักเรียนด้วย จากการศึกษา นักเรียนจำนวน 1,218 คน (ร้อยละ 260) ขาดบิดา และในจำนวนนี้มี 552 คน ที่ขาดทั้งบิดาและมารดาพร้อมกัน พบว่า นักเรียนที่ขาดบิดามีความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในครอบครัวน้อย อาจเป็นเพราะนักเรียนรู้สึกจะต้องต่อสู้แข่งขันกันที่จะได้รับความเอาใจใส่จากมารดา การขาดบิดาจึงทำให้นักเรียนวัยรุ่นเจริญเร็วในบางด้าน (Weiss. 1979)

มีผลการวิจัยบางรายงานเชื่อว่าการขาดบิดาจะส่งผลต่อความรู้สึกของนักเรียนนั้นยังขึ้นอยู่กับสาเหตุของการขาดบิดาด้วย เช่น การที่บิดาเสียชีวิตกับการที่บิดาทอดทิ้งครอบครัวไป นักเรียนจะยอมรับการทอดทิ้งครอบครัวของบิดา หรือการไปมีภรรยาใหม่ได้ยาก การที่บิดาเสียชีวิตซึ่งก่อความสะเทือนใจต่อลูกและภรรยาเดิมมาก (Herzog & Sudia. 1973) จากการศึกษาพบว่า ถ้านักเรียนขาดบิดาด้วยสาเหตุที่ยอมรับไม่ได้ถึงร้อยละ 45.0 จะมีผลเสียต่อสุขภาพจิต ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยจำนวนมาก (Amato & Keith. 1991) ที่พบว่า นักเรียนที่ขาดบิดาด้วยสาเหตุการตายมีผลการเรียนและพฤติกรรมที่เหมาะสมมากกว่านักเรียนที่ขาดบิดาด้วยสาเหตุการหย่าร้าง สำหรับนักเรียนที่อยู่กับครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวที่มีมารดาจำนวน 542 คน มีบิดาเลี้ยง 124 คน (ร้อยละ 19.0) ของสตรีไทยที่ขาดสามี และบิดาเลี้ยงมีผลเสียต่อนักเรียนมากกว่าการอยู่กับมารดาตามลำพัง และดวงเดือน พันธุมนาวิน (2536) ได้ศึกษาพบว่า นักเรียนวัยรุ่นในกรุงเทพมหานครที่มีแต่บิดา ถ้ามีมารดาเลี้ยงมาช่วยเหลือจะช่วยให้เด็กมีความต้านทานในการถูกชักจูงไปในทางเสียได้ และยังพบว่า นักเรียนวัยรุ่นนี้มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนน้อยลง เมื่อมีบิดาเลี้ยงมากกว่านักเรียนที่มีแต่มารดาเท่านั้น

สถานการณ์เกี่ยวกับครอบครัวบิดาหรือมารดาเลี้ยงเดี่ยวในประเทศไทย (<http://www.familynetwork.or.th/node/120page=7>) มีข้อมูลที่น่าสนใจ พบว่า ในกลุ่มครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวเป็นครอบครัวที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส (ร้อยละ 43.3) มีสัดส่วนเท่ากับครอบครัวที่จดทะเบียนสมรส (ร้อยละ 56.7) ซึ่งตัวเลขการแต่งงานโดยไม่ได้จดทะเบียนสมรสมีอัตราเพิ่มขึ้นทุกขณะ และเป็นกลุ่มที่มีการแยกทางทอดทิ้งกันได้ง่าย โดยเฉพาะครอบครัวของกลุ่มคนระดับล่าง ซึ่งตัวเลขเป็นดัชนีชี้ความสุขในครอบครัว จึงน่าจะได้มีการทบทวน พบว่า ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสมีลักษณะที่มีปัญหาในครอบครัวสูงกว่าครอบครัวที่จดทะเบียนสมรส มีความสุขระยะสั้น มี

ความขัดแย้งในชีวิตสมรสสูงกว่า มีปัญหาด้านการเงินมากกว่า มีเวลาทำกิจกรรมกับลูกน้อย มีปัญหาด้านความเครียดและความทุกข์มากกว่า ลักษณะครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวที่มีความเสี่ยงสูงที่จะมีปัญหา ได้แก่ แม่เลี้ยงเดี่ยวที่ตั้งครรภ์โดยไม่ตั้งใจ เป็นครอบครัวที่ขาดเครือญาติอาศัยอยู่ด้วย และแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีลักษณะไม่เหมาะสมที่จะทำหน้าที่แม่ ในด้านสัมพันธภาพในครอบครัว พ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวหลังจากเข้าสู่การเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวสัมพันธภาพในครอบครัวระหว่าง พ่อลูกหรือแม่ลูกลดลง สำหรับพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ พบว่า มีปัญหาด้านจิตใจ สำนักงาน กิจการสตรีและสถาบันครอบครัว (2551) แบบจำลองประเมินสถานการณ์ครอบครัว กรุงเทพมหานคร กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยเฉพาะผู้ที่แยกทางกัน ร้อยละ 73.5 มีความเครียดร้อยละ 68.9 มีความทุกข์ ท้อแท้ เหงา ว้าเหว่ ร้อยละ 62.9 สำนักงาน กิจการสตรีและครอบครัว (2551) ได้เสนอข้อมูลเกี่ยวกับสถานะครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวว่า ปัจจุบัน ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2548 มีร้อยละ 53.90 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 53.20 ในปี พ.ศ. 2549 ครอบครัวชายมีแนวโน้มลดลงจากปี พ.ศ. 2548 ร้อยละ 34.50 ลดลงเหลือร้อยละ 32.0 ในปี พ.ศ. 2549 (ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ ข้อมูลและตัวชี้วัด ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน ในสังคมไทย) นอกจากนี้ยังพบว่า จำนวนครอบครัวที่มีบิดาหรือมารดาเลี้ยงเดี่ยวมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ขณะนี้มีประมาณ 1.3 ล้านครอบครัว (ที่มา : สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว รายงาน สถานการณ์ครอบครัว : มิติแห่งการเปลี่ยนแปลง, 2548)

ผลกระทบต่อนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในสถานะเสี่ยงในครอบครัว

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ (2536 : 2-3) ได้ให้ความหมายของสถานะเสี่ยงใน ครอบครัว หมายถึง สภาพการอยู่อาศัยของเยาวชนในลักษณะที่ขาดความสมบูรณ์ทางด้าน ครอบครัว ได้แก่ สถานะที่เยาวชนอยู่ต่างหากจากครอบครัวของตน อันเนื่องมาจากการแยกกันอยู่ หรือบิดา มารดา เสียชีวิต สถานะที่เยาวชนอาศัยอยู่ในครอบครัวแต่ขาดบิดาหรือมารดา และสถานะ ที่เยาวชนอาศัยอยู่กับครอบครัวเดียวกันกับบิดา มารดา แต่เป็นครอบครัวที่มีความเครียดมาก จนเป็นเหตุให้ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวไม่ดี หรือเรียกว่าครอบครัวแตก ครอบครัวมี อิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมที่ทำให้มนุษย์เรียนรู้เกี่ยวกับการดำรงชีวิตอยู่ของมนุษย์ ครอบครัว ที่บิดา มารดา มีการอบรมเลี้ยงดูบุตรแตกต่างกันย่อมส่งผลให้บุตรมีบุคลิกลักษณะแตกต่างกันไป ด้วย ผลจากการวิจัยของดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ พบว่า นักเรียนที่มาจากครอบครัวที่เลี้ยงดู แบบรักสนับสนุนน้อย หรือใช้เหตุผลน้อยจะมีพฤติกรรมก้าวร้าวมากกว่านักเรียนที่มาจาก ครอบครัวที่เลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนมากกว่า นอกนั้นยังพบว่านักเรียนเหล่านี้มีพฤติกรรมการคบ เพื่อนอย่างเหมาะสมน้อยกว่าครอบครัวที่อบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน และใช้เหตุผลมากกว่า และ ยังพบว่า ผลการเรียนของนักเรียนก็จะแปรปรวนไปตามระดับการเลี้ยงดูด้วย

ยังมีข้อค้นพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้ปกครองแปรปรวนไปตามการเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนและใช้เหตุผล โดยที่นักเรียนที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนและใช้เหตุผลน้อยจะมีความสัมพันธ์อันดีกับผู้ปกครองต่ำกว่า นักเรียนที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนและใช้เหตุผลมากกว่า และความสัมพันธ์ระหว่างบิดา มารดา หรือผู้ปกครอง ยังมีความสัมพันธ์กับการเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนและใช้เหตุผลด้วย

จากงานวิจัยดังกล่าว พบว่า ครอบครัวที่มีภาวะเสี่ยงโดยเฉพาะมีบิดา มารดา แต่มีความเครียด ส่งผลเสียต่อจิตใจและพฤติกรรมของนักเรียนมาก โดยพบว่านักเรียนมีจิตลักษณะและพฤติกรรมที่น่าปรารถนาต่ำสุด ซึ่งความเครียดนั้นมาจากความขัดแย้ง การทะเลาะ และการห่างเหินกัน ซึ่งส่งผลต่อภาวะจิตใจ ทั้งความซึมเศร้า ความวิตกกังวล เก็บตัว ความสามารถในการรู้คิด ความสามารถทางสังคม ผลกระทบต่อการเรียน และพฤติกรรมหลายด้านของนักเรียน เช่น พฤติกรรมก้าวร้าว พฤติกรรมผิกระเบียบ อาชญากรรมและพฤติกรรมต่อต้านสังคม

จากการศึกษาสาเหตุของความขัดแย้งในครอบครัวที่มีนักเรียนวัยรุ่นของดวงเดือน พันธมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจจุบัน (2524) พบว่า ความขัดแย้งมาจากความเห็นไม่ตรงกันระหว่างบิดาและมารดาในเรื่องกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในบ้าน กิริยามารยาทและปัญหาการสื่อสารที่ไม่เข้าใจกัน

ดวงเดือน พันธมนาวินและคณะ (2536 : 292) สรุปผลจากการวิจัยเปรียบเทียบเด็กที่มาจากครอบครัวแตกที่จัดเป็นครอบครัวเสี่ยงลักษณะหนึ่งกับเด็กที่มาจากครอบครัวปกติว่าเด็กที่มาจากครอบครัวแตก โดยทั่วไปจะมีสุขภาพจิตด้อยกว่า และมีพฤติกรรมก้าวร้าวมากกว่า ส่วนครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวอาจเป็นอยู่กับบิดา หรือมารดาฝ่ายเดียวตามลำพัง เด็กจะมีลักษณะ 5 ประการที่ด้อยกว่าเด็กจากครอบครัวปกติ ได้แก่ สุขภาพจิต ความเชื่ออำนาจในตน มุ่งอนาคต พฤติกรรมไม่ก้าวร้าว และการคบเพื่อนอย่างเหมาะสม

ลักษณะครอบครัวเสี่ยงและสาเหตุที่ส่งผลต่อพฤติกรรมเด็กในครอบครัว

จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ระยะและการเปลี่ยนแปลงในวงจรชีวิตครอบครัว รวมทั้งระบบครอบครัวจะช่วยชี้ประเด็น ความเครียดที่มีผลกระทบต่อนักเรียนวัยรุ่นได้ โดยเฉพาะพฤติกรรมเสี่ยง ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างลักษณะครอบครัวเสี่ยงในสถานการณ์ต่าง ๆ

ครอบครัวเครียด มีทั้งลักษณะครอบครัวที่แต่งงานใหม่ของบิดาหรือมารดา เด็กในครอบครัวอาจมีปัญหาด้านสัมพันธ์ภาพและขาดความรัก ความผูกพัน อย่างจริงจัง เด็กอาจมีความรู้สึกอึดอัดที่จะต้องพยายามปรับตัวกับวิถีชีวิตครอบครัวใหม่ ต้องกำหนดความคาดหวังใหม่ปรับตัวกับเงื่อนไขใหม่ที่ไม่สะดวกสบายเหมือนเดิม วงจรชีวิตในครอบครัวใหม่จะเป็นภารกิจที่

ต้องผสมผสานด้วยตนเองในกฎเกณฑ์ใหม่ของครอบครัว อาจทำให้ความต้องการของเด็กอาจไม่สอดคล้องกับบิดาหรือมารดา (Mc Whirter. 2005 : 46)

ครอบครัวที่ทอดทิ้งกัน มีการศึกษาจากสำนักงานทางสถิติการศึกษาแห่งชาติ (National Center for Education Statistics. 2001) พบว่า ร้อยละ 74 ของแม่ที่มีลูกมากกว่า 1 ขวบ มีจำนวนเด็กจากครอบครัวแบบนี้ประมาณ 7 ล้านคนที่เป็นลูก ร้อยละ 26 เป็นเด็กอายุระหว่าง 11 - 13 ปี และร้อยละ 5 เป็นอายุระหว่าง 5 - 10 ปี ที่ต้องดูแลตนเองโดยลำพังในช่วงเวลาก่อนและหลังไปโรงเรียน เด็กจำนวนมากหวาดกลัว หวั่นใจ ว่าเหว่ โศดเดี้ยว เมื่อเผชิญกับเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดมาก่อน

ครอบครัวแตกแยก ลักษณะครอบครัวแตกแยกทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นครอบครัวที่มีบิดาหรือมารดาเป็นผู้ติดยา เด็กที่อยู่ในครอบครัวแบบนี้อยู่ในภาวะเสี่ยงที่จะถูกทอดทิ้งและถูกทำร้าย ครอบครัวที่มีการติดต่อสัมพันธ์กันด้วย ความรุนแรงย่อมก่อให้เกิดปัญหาโดยตรงต่อเด็ก ซึ่งทำลายการเห็นคุณค่าและความเชื่อมั่นในตน อันก่อให้เกิดพฤติกรรมรุนแรง และการติดยาของเด็กต่อไป (APA. 1996)

ครอบครัวที่ทำร้ายเด็ก เด็กที่ถูกทำร้ายมีทั้งถูกทำร้ายทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจหรือทางเพศ ซึ่งมาจากการระบายอารมณ์ของผู้ใหญ่ การลงโทษของผู้ใหญ่ เด็กที่อาศัยอยู่ในครอบครัวแบบนี้ย่อมอยู่ในสภาวะเสี่ยงที่จะกระทำผิดทั้งหลายได้เช่นกัน ทำให้เกิดปัญหาตามมาในสังคม อันเนื่องมาจากเด็กได้ซึมซับความรุนแรงต่าง ๆ กลายเป็นพฤติกรรมของตน

ครอบครัวที่มีบิดาหรือมารดาเป็นโรคจิต โรคประสาท อาการทางจิตประสาทหลายประการ ได้แก่ หวาดระแวง ซึมเศร้า ควบคุมตนไม่ได้ ก่อให้เกิดผลต่อเด็กโดยตรง ครอบครัวแบบนี้มาจากการสมรสที่มีปัญหาการปรับตัวไม่ปกติ ไม่มีการส่งเสริมสนับสนุนให้กำลังใจกัน เด็กจะมีปัญหาทางอารมณ์ และขาดความสามารถในการควบคุมพฤติกรรมของตน อันนำไปสู่พฤติกรรมเสี่ยงอื่น ๆ อีกหลายรูปแบบ

ครอบครัวที่มีบิดา มารดา ไร้ความคงเส้นคงวา

ครอบครัวที่มีบิดา มารดา ไร้ความคงเส้นคงวาย่อมก่อให้เกิดพฤติกรรมเสี่ยงในเด็ก พฤติกรรมที่คงเส้นคงวาของบิดา มารดา เป็นสิ่งเพิ่มความสามารถในการทำนายสิ่งแวดล้อมและนำไปสู่แบบแผนพฤติกรรมหนักแน่นของเด็กได้

จากผลการวิจัยเกี่ยวกับอิทธิพลของบิดา มารดา ที่ไร้ความคงเส้นคงวา (Dishion & Bullock. 2002 ; Patterson, Reid & Dishion. 1998) พบว่า มีความเกี่ยวพันกันมากระหว่างความไม่คงเส้นคงวากับความไร้วินัย รวมทั้งพฤติกรรมต่อต้านสังคม ครอบครัวแบบนี้ก่อให้เกิดความขัดแย้ง การขาดระเบียบวินัย ความก้าวร้าว และการปรับตัวยากของลูก

แมคเวอร์เทอร์ และคณะ (Mc Whirter and others, 2005 : 51) ได้เสนอลักษณะการเกิดพฤติกรรมของเด็ก อันเนื่องมาจากพฤติกรรมการเลี้ยงดูของบิดา มารดา ดังนี้

พฤติกรรมของบิดา มารดา แบบเป็นระบบมีประสิทธิภาพ (organized effective behavior) พฤติกรรมของบิดา มารดาในบทบาทนี้มีแนวโน้มจะควบคุม ปรับแต่งและประเมินตามมาตรฐานที่สูง บิดา มารดา ติดต่อกับลูกเชิงบวก ชื่นชม และให้กำลังใจ พยายามแก้ปัญหา ปราศจากอารมณ์เชิงลบ ซึ่งส่งผลต่อการเสริมสร้างความสามารถให้เด็กมีความสัมฤทธิ์สูง มีความรับผิดชอบ เป็นผู้นำและมีมนุษยธรรมสำนึก มักจะเกิดความเครียดได้บ้าง

พฤติกรรมของบิดา มารดา แบบประชาธิปไตย (democratic parents) ซึ่งอยู่ร่วมกันด้วยเหตุผล ส่งผลให้เด็กและวัยรุ่นมีแนวโน้มจะกระตือรือร้น เป็นมิตร มีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน และมีอิสระ

พฤติกรรมของบิดา มารดา ที่มีจิตใจคับแคบ (rigidly controlling parents) ดูแลลูกด้วยวิธีการที่เต็มไปด้วยกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ส่งผลให้เด็กกลัวและปฏิเสธอำนาจ เป็นการสร้างพฤติกรรมที่เป็นฝ่ายถูกกระทำ

พฤติกรรมของบิดา มารดา แบบปล่อยปละละเลย ใช้การเลี้ยงดูโดยปล่อยให้เด็กเติบโตเอง ขาดการกำกับดูแลส่งผลต่อการที่เด็กขาดแบบของการเรียนรู้ที่ดีในการเตรียมตัวเป็นผู้ใหญ่มาก ปฏิเสธมาตรฐานทางสังคมเป็นการพัฒนาพฤติกรรมแยกตัว ขาดทักษะทางสังคม มีพฤติกรรมแยกตัว ขาดทักษะทางสังคม มีพฤติกรรมขาดความทะนุถนอมและมีพฤติกรรมล้มเหลว

พฤติกรรมของบิดา มารดา แบบปกป้องมาก (overprotective parents) บิดา มารดา มักใช้อารมณ์ที่ไม่เหมาะสมต่อเด็ก และมีความวิตกกังวลสูงส่งผลต่อเด็กที่จะมีความคิดสับสน มีพฤติกรรมพึ่งพา ขลาดเขลา มีความยากลำบากต่อการหาอิสรภาพ

พฤติกรรมของบิดา มารดา แบบตามใจ (indulgent behavior) บิดา มารดา ใช้ความเลี้ยงดูแบบปล่อยตามใจเด็ก ส่งผลต่อเด็กให้มีแนวโน้มจะถูกพะเน้าพะนอ มักจะพึ่งพา เรียกร้องและเป็นเด็กดี ก้าวร้าว หรือมีพฤติกรรมที่ยอมให้ผู้อื่นทำร้ายตน

พฤติกรรมของบิดา มารดา แบบใช้อำนาจ (authoritarian, hostile neurotic) บิดา มารดา แบบนี้มักจะมีกฎเกณฑ์และใช้การกำกับดูแลด้วยอำนาจจำกัด มักมีความโกรธ ตะโกนและลงโทษทางกาย ซึ่งมีผลต่อเด็กที่จะเกิดความกลัวและความโกรธ ต่อต้าน และมีพฤติกรรมก้าวร้าวทางร่างกาย

พฤติกรรมของบิดา มารดา แบบวิตกกังวลและมีอาการทางประสาท (anxious, neurotic) บิดา มารดา แบบนี้ส่งผลกระทบต่ออารมณ์ของเด็กโดยตรง และทำให้เป็นคนไม่เห็นคุณค่าของตน (poor self-esteem)

จากการศึกษาวิจัยดังกล่าว ได้เสนอว่าควรมีมาตรการที่ต้องจัดขึ้นเพื่อช่วยเหลือครอบครัวของพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยว และลูกที่อยู่ในครอบครัวด้วย ได้แก่ การจัดบริการให้คำปรึกษาองค์กรที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะกระทรวงศึกษาธิการควรเพิ่มมาตรการสอดส่อง ดูแล นักเรียนที่อาจกำลังประสบปัญหาจากการที่ต้องขาดบิดาหรือมารดาไป เพื่อให้การช่วยเหลือเบื้องต้น ก่อนที่นักเรียนจะได้รับผลกระทบมากจนไม่สามารถปรับตัวได้ รวมทั้งควรมีการเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมายให้ทุกคนมีความพร้อมที่จะปกป้องสิทธิของตน หรือไปกระทำสิ่งที่มีผลเสียทางกฎหมายระยะยาว

แนวคิด หลักการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสมรรถภาพการให้บริการแนะแนวของครูที่ปรึกษา

บทบาทหน้าที่ของครูที่ปรึกษาและสมรรถภาพการให้บริการแนะแนว

ครูที่ปรึกษา หมายถึง ครูที่ทำหน้าที่สอนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่ได้รับการมอบหมายให้ทำหน้าที่ครูประจำชั้น มีบทบาทเป็นผู้ดูแลและให้การช่วยเหลือกลุ่มนักเรียนที่รับผิดชอบอย่างใกล้ชิด เปรียบเหมือนผู้ทำหน้าที่แทนบิดา มารดา เมื่อนักเรียนอยู่ในโรงเรียน ครูที่ปรึกษาเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อผู้เรียนมาก ดังความตอนหนึ่งในพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่นิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ.2515 ความว่า

“...เยาวชนไทยทุกคนมิได้ต้องการทำตัวให้ตกต่ำ หรือเป็นปัญหาสังคมประการใด แท้จริงต้องการจะเป็นคนดี มีความสำเร็จ มีฐานะมีเกียรติและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น แต่การที่จะบรรลุถึงจุดประสงค์นั้นจำเป็นต้องอาศัยครูแนะแนว ควบคุมให้ดำเนินไปอย่างถูกต้องในฐานะที่เป็นครู เป็นอาจารย์ เป็นผู้บริหาร การศึกษาท่านจะช่วยให้มากที่สุด เพราะมีส่วนควบคุมดูแลใกล้ชิดอยู่ทุก ๆ ด้าน รองลงมาจากบิดา มารดา...”

ครูที่ปรึกษาเป็นบุคคลสำคัญต่องานพัฒนานักเรียนบุคคลหนึ่ง ซึ่งมีบทบาทเป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับการเรียน และกิจกรรมต่าง ๆ เป็นผู้ดูแลและฝึกอบรมเรื่องความประพฤติ เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและให้กำลังใจในการปรับปรุงพัฒนาตนเอง และบทบาทที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ เป็นผู้ประสานงานกับบุคลากรฝ่ายต่าง ๆ ในการช่วยเหลือนักเรียน (ลักษณ์ สิริวัฒน์, 2543 : 371)

ครูที่ปรึกษามีบทบาทสำคัญในการให้บริการแนะแนวแก่ผู้เรียน เป็นบุคคลสำคัญผู้เสริมสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการปรับตัว การตัดสินใจ เป็นที่ปรึกษาและเป็นผู้จัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาผู้เรียน (คมเพชร จิตร์สุกุล, 2529 : 128-129 และบุญศรี คำชาย, 2543 : 138) นอกจากนี้ กนก จันทร์ขจร (2535 : 8-10) มีความคิดเห็นว่า ครูที่ปรึกษามีบทบาทสำคัญในการให้บริการผู้เรียน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการปกครองส่งเสริมพัฒนาผู้เรียน ด้านการส่งเสริมวิชาการ และ

ด้านบริการส่งเสริมอำนวยความสะดวกต่าง ๆ นอกจากนั้นกรมสุขภาพจิต (2544 : 46) ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของครูที่ปรึกษาในการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยเป็นผู้ส่งเสริม ป้องกันและช่วยเหลือแก้ไขปัญหาด้านต่าง ๆ ที่ผู้เรียนเผชิญอยู่ เป็นผู้ดำเนินการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เป็นผู้นำเสนอปัญหาของผู้เรียนเข้าสู่การประชุม ปรึกษารายกรณี

จากบทบาทที่สำคัญของครูที่ปรึกษาในการส่งเสริมพัฒนาผู้เรียน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2546 : 26) ได้ระบุบทบาทหน้าที่ของครูที่ปรึกษาในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนไว้ดังนี้ 1) ครูที่ปรึกษาเป็นผู้ดำเนินการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ทั้งการส่งเสริม ป้องกันและช่วยเหลือแก้ไขปัญหาด้านความสามารถ ด้านสุขภาพและครอบครัวหรืออื่น ๆ 2) ดำเนินการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยการดำเนินการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล จากการจัดทำข้อมูลนักเรียนเป็นรายบุคคล การคัดกรองนักเรียน จัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนา ป้องกันและแก้ไขปัญหารวมทั้งให้คำปรึกษาทั้งรายบุคคลและกลุ่ม ตลอดจนการส่งต่อนักเรียนในกรณีที่ประสบปัญหาซับซ้อนไปยังครูแนะแนว หรือผู้เชี่ยวชาญภายนอก 3) พัฒนาตนเองด้านความรู้ทางจิตวิทยา การแนะแนวและการให้คำปรึกษา 4) จัดทำรายงานผลการดูแลช่วยเหลือนักเรียนรวมทั้งงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องหรือได้รับมอบหมายจากสถานศึกษา

กรมวิชาการ (2546 : 42) เน้นว่า ครูที่ปรึกษาหรือครูประจำชั้นเป็นบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดกับนักเรียนมากที่สุด และมีความรับผิดชอบโดยตรงต่อนักเรียนกลุ่มได้รับมอบหมาย ฉะนั้นครูที่ปรึกษาจึงมีหน้าที่สำคัญดังนี้ 1) เป็นผู้ดูแลนักเรียนโดยทั่วไป 2) เป็นผู้ศึกษาหาข้อมูลเพื่อรู้จักและคัดกรองนักเรียน 3) เป็นผู้จัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน 4) เป็นผู้ให้คำปรึกษาและช่วยเหลือนักเรียน 5) เป็นผู้เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน โรงเรียน และประสานงานกับผู้ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการประเมินคุณภาพ พัฒนาการและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน

กล่าวโดยสรุป ครูที่ปรึกษามีบทบาทและหน้าที่สำคัญต่อการพัฒนานักเรียน พึงต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของครูที่ปรึกษา มีความรู้ ความเข้าใจพฤติกรรมบุคคลวัยรุ่น มีเจตคติที่ดีต่อการให้บริการแนะแนว มีบทบาทและหน้าที่การเป็นผู้ฝึกจิต ลักษณะและทักษะในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ

จากข้อสรุปบทบาทหน้าที่ครูที่ปรึกษา ผู้วิจัยเรียกว่า สมรรถภาพการให้บริการแนะแนวของครูที่ปรึกษา

สมรรถภาพการให้บริการแนะแนว

มีผู้ให้ความหมายของสมรรถภาพไว้หลายความหมาย ดังนี้

กู๊ด (Good. 1973 : 121) ให้ความหมายสมรรถภาพว่า หมายถึง ความสามารถในการใช้หลักการและเทคนิคทำงานให้ประสบความสำเร็จ ความสามารถ ประกอบด้วย เจตคติและทักษะการปฏิบัติงาน

สไตน์ ฮัทช์และซู (Stein, Hauch and Sue. 1982 : 274 อ้างถึงใน เพชรสุดา เพชรใส. 2547) เคลมปี (Klem 1979 : 42) ให้ความหมายของสมรรถภาพเหมือนกันว่าเป็นความรู้ ความสามารถ ทักษะ ประสบการณ์และคุณลักษณะอื่น ๆ อันเหมาะสมกับการปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งด้วยดี คล้ายกับที่ไดรเอร์ (Drier. 1985 : 54 – 96 อ้างถึงใน เพชรสุดา เพชรใส. 2547) ได้เห็นว่า สมรรถภาพเป็นความสามารถในการปฏิบัติงานซึ่งประกอบด้วย ความรู้ เจตคติ และทักษะการปฏิบัติงาน สมาคมแนะแนวและบุคลากรอเมริกัน (American Personnel and Guidance Association, Dameron. 1980 : 21) ให้ความหมายสมรรถภาพของผู้ให้บริการปรึกษาว่า หมายถึง เจตคติ ความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมที่เหมาะสมในการปฏิบัติงานให้บริการตามวิชาชีพ

สุรพล พลเยี่ยม (2544 : 25) กล่าวถึง สมรรถนะในการปฏิบัติงานของครู (job competency) ว่าเป็นความสามารถที่บุคคลแสดงออกโดยการกระทำ อันแสดงถึงผลงานที่สอดคล้องกับความต้องการของหลักสูตร ความสามารถนี้แตกต่างกันไปตามความซับซ้อนของงาน ซึ่งโดยทั่วไปประกอบด้วย ความรู้ การช่วยเหลือให้ผู้เรียนจัดการปัญหาของตน

จากความหมายของสมรรถภาพในการปฏิบัติงานดังกล่าวมาแล้ว เมื่อพิจารณาภารกิจที่สำคัญของครูที่ปรึกษาที่ต้องทำหน้าที่เป็นผู้ให้บริการแนะแนวเบื้องต้น ผู้วิจัยจึงได้สรุปความหมายของสมรรถภาพการให้บริการแนะแนวว่าหมายถึง ความสามารถในการปฏิบัติงานให้บริการแนะแนวนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในสถานะเสี่ยงในครอบครัว ประกอบด้วย การมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ครูที่ปรึกษา ความรู้ ความเข้าใจพฤติกรรมนักเรียนวัยรุ่น มีเจตคติที่ดีต่อการให้บริการแนะแนวมีความรู้ ความเข้าใจ บทบาทและหน้าที่การเป็นผู้ฝึกจิตลักษณะและฝึกทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพของนักเรียน

สมรรถภาพการให้บริการแนะแนวของครูที่ปรึกษานี้เป็นตัวแปรการวิจัย ซึ่งวัดได้จากแบบประเมินที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ครูที่ปรึกษาที่มีคะแนนจากแบบประเมินฯ สูง หมายถึง เป็นครูที่มีสมรรถภาพการให้บริการแนะแนวสูง ถ้าครูที่ปรึกษามีคะแนนจากแบบประเมินฯ ต่ำ หมายถึง ครูที่มีสมรรถภาพการให้บริการแนะแนวต่ำ

ผู้วิจัยไม่พบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับสมรรถภาพการให้บริการแนะแนวของครูที่ปรึกษาจึงอ้างอิงงานวิจัยบางเรื่องที่เกี่ยวข้องบ้าง ดังนี้

จันทนา บุญรุ่ง (2548) ได้ศึกษาบทบาทและปัญหาการปฏิบัติงาน ระบบการดูแลช่วยเหลือ นักเรียนของผู้บริหาร ครูที่ปรึกษาและครูแนะแนวในโรงเรียนนำร่อง สังกัดสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า ครูที่ปรึกษาและครูแนะแนวในโรงเรียนนำร่องมีบทบาท การปฏิบัติงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยรวมอยู่ในระดับมาก

นอกจากนั้น พบว่า ครูที่ปรึกษาที่มีวุฒิการศึกษาและการได้รับการฝึกอบรมต่างกัน มีบทบาทและปัญหาการปฏิบัติงานระบบการดูแลนักเรียนโดยรวมไม่แตกต่างกัน

รจนา สินทิ (2547) ได้ศึกษาสภาพการปฏิบัติงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของผู้บริหารและครูในโรงเรียนการศึกษาสงเคราะห์ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้น พื้นฐาน พบว่า ผู้บริหารและครูมีการปฏิบัติงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอยู่ในระดับ มาก

พาณี หวังดี (2552) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาทีมงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนตาม การรับรู้ของคณะกรรมการระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาปทุมธานี เขต 1 ใช้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นคณะกรรมการดูแลระบบ การดูแลช่วยเหลือนักเรียน ที่มีทั้งผู้บริหารและครู พบว่า การรับรู้การพัฒนาทีมงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอยู่ใน ระดับมาก

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาสมรรถภาพการให้บริการ แนะแนวของครูที่ปรึกษา สำหรับนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในภาวะเสี่ยงในครอบครัว จากการศึกษา สภาวะเสี่ยงในครอบครัว และจากการศึกษาสภาพปัญหาการจัดการศึกษาของโรงเรียนสังกัด กรุงเทพมหานคร พบว่า ครูที่ปรึกษาดังเผชิญปัญหาหลากหลายประการ ทั้งชั่วโมงการสอนมาก ปัญหาพฤติกรรมของครูส่วนใหญ่ยังไม่เปลี่ยนแปลง รวมทั้งปัญหาพฤติกรรมนักเรียนที่มี หลากหลาย อาจส่งผลให้ครูมีสมรรถภาพการให้บริการแนะแนวอยู่ในระดับที่ต้องการการปรับปรุง แก้ไข

การให้บริการแนะแนวสำหรับนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในสถานะเสี่ยงในครอบครัว

ความหมายของการแนะแนว มีผู้ให้ความหมายของการแนะแนวไว้หลายประการดังเช่น วารุณี ธนวานิช (2533 : 34) ให้แนวคิดว่าการแนะแนวเป็นกระบวนการช่วยให้บุคคลรู้จักเลือก แนวทางในการดำเนินชีวิตทั้งในด้านการศึกษา การประกอบอาชีพและบุคลิกภาพให้สามารถ วางแผนแก้ไขและพัฒนาตนเอง เพื่อให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ขณะที่ประดิษฐ์ อุปรมัย (2545 : 38) กล่าวถึงการแนะแนวว่าเป็นกระบวนการที่มีเป้าหมาย ช่วยให้ผู้คลเข้าใจตนเอง สามารถพัฒนาตนเองให้เต็มตามศักยภาพที่ตนมีอยู่ สามารถตัดสินใจป้องกัน และแก้ไขปัญหาที่เกิด

ขึ้นกับตนได้อย่างเหมาะสม ส่วนกรมวิชาการ (2546 : 32) ได้ให้ความหมายของการแนะแนวว่าเป็น จิตวิทยาประยุกต์แขนงหนึ่งที่ว่าด้วยการพัฒนาคนให้ส่งเสริมการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ พึ่งตนเองได้ พัฒนาเต็มตามศักยภาพ มีทักษะการเรียนรู้-อาชีพ-ชีวิตและสังคม และรู้จักตน-โลก-รู้จักคิดและปรับตัว ซึ่งสนับสนุนจุดมุ่งหมาย หลักการของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ใน หมวดที่ 1 มาตรา 6-7 มาตรา 23(1)(5) มาตรา 24(2)(3) นอกจากนั้นปรัชญาและหลักการของการแนะแนว 1) มีความเชื่อว่ามนุษย์มีคุณค่า มีศักดิ์ศรี จึงจัดบริการให้ทัดเทียมกันและคำนึงถึงประโยชน์ของนักเรียน 2) บุคคลมีสิทธิและเสรีภาพจึงควรจัดให้โอกาสการเรียนรู้แก่นักเรียน 3) บุคคลมีศักยภาพ จึงให้โอกาสบุคคลมีบทบาทในการพัฒนาตนเอง 4) บุคคลแตกต่างกัน จึงควรจัดบริการที่หลากหลายสอดคล้องกับความต้องการของบุคคล และ 5) พฤติกรรมมีสาเหตุจากปัจจัยต่าง ๆ พึงสร้างเหตุปัจจัยที่เอื้อต่อพฤติกรรมที่เหมาะสมจะเห็นว่าปรัชญาและหลักการแนะแนวมีความสัมพันธ์กับแนวจัดการศึกษา ในหมวด 4 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และมาตรา 22 มาตรา 24(1)(6)

ดังนั้น การแนะแนวจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาคน โดยองค์รวมทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคมและจิตใจ ให้เป็นบุคคลที่สามารถบูรณาการความคิด ค่านิยม ประเพณี วัฒนธรรม และเทคโนโลยี เข้าสู่วิถีการพัฒนาได้อย่างเหมาะสม

นักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในสภาวะเสี่ยงในครอบครัวกับบริการแนะแนว จากการกล่าวถึงสภาพของสภาวะเสี่ยงในครอบครัว และผลกระทบต่อนักเรียนวัยรุ่นดังกล่าวมาข้างต้นมีสิ่งที่สำคัญที่ดำเนินการจัดการช่วยเหลือในระบบการศึกษาได้รู้จักช่วยตนเองหรือพึ่งตนเองได้ โดยกระบวนการที่ส่งเสริมให้บุคคลได้มีบทบาทเต็มที่ในการเรียนรู้ เพื่อที่จะพัฒนาศักยภาพและสามารถจัดการชีวิตตนอย่างฉลาด

กล่าวโดยสรุป การแนะแนวเป็นกระบวนการช่วยส่งเสริมให้บุคคลมีความสามารถที่จะเรียนรู้การพึ่งตนเอง นำตนเอง สามารถจัดการกับชีวิตตนได้ด้วยปัญญา และมีความพร้อมที่จะพัฒนาศักยภาพของตนต่อไปอย่างเต็มความสามารถอันจะนำไปสู่การมีชีวิตที่เป็นสุขและเป็นประโยชน์บนพื้นฐานของการประยุกต์ จิตวิทยาแห่งความเข้าใจและช่วยเหลือมนุษย์

ความสำคัญของการแนะแนว การแนะแนวมีความสำคัญในกระบวนการศึกษา ดังที่ โกศล มีคุณ (2544 : 14-15) ได้ให้ความเห็นว่า การแนะแนวมีความสำคัญหลายประการ 1) ความสำคัญของการแนะแนวต่อผู้รับบริการ ผู้รับบริการแนะแนวเป็นผู้ได้รับการส่งเสริมพัฒนาการที่เหมาะสม โดยรวมทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคมช่วยให้เกิดความพร้อมในการเรียน การปรับตัวที่เหมาะสมตามวัยและสถานภาพ การเตรียมตัวเข้าสู่อาชีพและช่วยให้ผู้รับบริการเรียนรู้ การเข้าใจตน การตัดสินใจและการแก้ปัญหาที่เหมาะสมกับตน 2) การแนะแนวกับสถานศึกษา สถานศึกษามี

หน้าที่ให้บริการส่งเสริมช่วยเหลือให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนในเรื่องการเรียนรู้ การปรับตัวและการเตรียมตัวเข้าสู่อาชีพ และพัฒนาตนให้เต็มตามศักยภาพ และ 3) การแนะแนวกับครอบครัว บริการแนะแนวช่วยส่งเสริมและประสานงานกับครอบครัว เพื่อช่วยให้ครอบครัวเข้าใจกันและสามารถพัฒนาเด็กและเยาวชนให้พัฒนาตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กรมวิชาการ (2546 : 71-77) เน้นว่าการแนะแนวมมีส่วนสนับสนุนพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 โดยที่การแนะแนวมุ่งหมาย ซึ่งดวงเดือน พันธุมนาวินและคณะได้ให้ข้อเสนอแนะว่า โรงเรียนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนวัยรุ่นควรให้ความสนใจนักเรียนในครอบครัวเครือข่ายให้มากเป็นพิเศษ การที่จะทราบว่านักเรียนคนใดกำลังอยู่ในครอบครัวเครือขะนั้นเป็นการยาก ถ้ายังไม่ปรากฏอาการทางจิตและพฤติกรรมที่น่าเป็นห่วง จึงควรมีการประเมินความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครอง และพฤติกรรมที่น่าเป็นห่วงเป็นระยะ ๆ ทุกต้นปีการศึกษา ควรส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียนรู้จักสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีต่อบิดา มารดา และต่อพี่น้องของตน ให้นักเรียนรู้จักเลือกคบเพื่อนที่เป็นคนดี และเรียนค่อนข้างดี เพื่อจะได้ช่วยชักจูงนักเรียนไปในด้านที่พึงประสงค์ โรงเรียน และหน่วยงานต่าง ๆ ควรดูแลการใช้เวลาว่างของนักเรียน ควรจัดหาสถานที่ที่นักเรียนแสวงหาความสงบ และให้ความรู้ด้วย อาจจัดโอกาสให้นักเรียนที่มีปัญหาครอบครัวคล้าย ๆ กัน ได้ปรับทุกข์และส่งเสริมให้กำลังใจกันและกัน จัดกิจกรรมการพัฒนาสุขภาพจิตและเอื้อให้ได้เรียนรู้ที่จะเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นของตนให้เทคนิค วิธีการที่นักเรียนจะช่วยประสานรอยร้าวในครอบครัว และป้องกันมิให้นักเรียนเป็นผู้ขยายรอยร้าวนั้นด้วย

ข้อเสนอแนะดังกล่าวสอดคล้องกับกฎกระทรวง กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการจัดระบบงานและกิจกรรมในการแนะแนว ให้คำปรึกษาและฝึกอบรมแก่นักเรียน นักศึกษา และผู้ปกครอง พ.ศ.2548 (ราชกิจจานุเบกษา 6 ม.ค.2549 เล่ม 123 ตอนที่ 1 ก. หน้า 14) ได้ระบุในข้อ 1 ว่า กิจกรรมในการแนะแนว หมายความว่า กิจกรรมเกี่ยวกับการแนะแนว การให้คำปรึกษาและฝึกอบรม เพื่อส่งเสริมความประพฤติที่เหมาะสม ความรับผิดชอบต่อสังคมและความปลอดภัยแก่นักเรียน นักศึกษา และผู้ปกครอง

“นักเรียนหรือนักศึกษาที่เสี่ยงต่อการกระทำผิด” หมายความว่า นักเรียนหรือนักศึกษาที่มีลักษณะดังต่อไปนี้ 1) ประพฤติตนไม่สมควรกับสภาพการเป็นนักเรียนหรือนักศึกษา 2) ประกอบอาชีพในทางผิดกฎหมายหรือขัดต่อศีลธรรมอันดี 3) คบหาสมาคมกับบุคคลที่น่าจะชักนำไปในทางกระทำผิดกฎหมายหรือขัดต่อศีลธรรมอันดี หรือ 4) อยู่ในสภาพแวดล้อมหรือสถานที่อันอาจชักนำไปในทางเสียหาย ข้อ 2. ให้โรงเรียนและสถานศึกษาจัดให้มีระบบงานและกิจกรรมใน

การแนะแนว ให้คำปรึกษาและฝึกอบรมแก่นักเรียน นักศึกษา และผู้ปกครอง ทั้งนี้ตามระดับของโรงเรียนหรือสถานศึกษา ข้อ 3. ให้โรงเรียนและสถานศึกษามีหน้าที่ดังต่อไปนี้ 1) พัฒนาระบบงานแนะแนวที่จะช่วยเหลือดูแลนักเรียนและนักศึกษาเป็นรายบุคคล พร้อมทั้งส่งเสริมให้ครูทุกคนมีบทบาทในการแนะแนว รู้จักและเข้าใจผู้เรียน สามารถค้นพบและจัดการเรียนรู้ที่จะพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน และให้คำปรึกษาด้านการดำรงชีวิต การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การศึกษาต่อ และการมีงานทำ ทั้งนี้ให้มีระบบข้อมูลตั้งแต่แรกเข้า เพื่อติดตามดูแลอย่างต่อเนื่องจนจบการศึกษา 2) สำรวจเฝ้าระวัง และติดตามนักเรียนและนักศึกษาที่เสี่ยงต่อการกระทำผิด เพื่อจัดกิจกรรมในการพัฒนาและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง 3) แจ้งให้ผู้ปกครองของนักเรียนและนักศึกษาที่เสี่ยงต่อการกระทำผิดให้ทราบถึงพฤติกรรม และหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน ทั้งนี้ อาจกำหนดให้นักเรียนหรือนักศึกษาดังกล่าวเข้าร่วมกิจกรรมตามที่เห็นสมควร 4) จัดให้มีมาตรการส่งเสริมความปลอดภัย ป้องกันและแก้ไขปัญหาคาความรุนแรง โดยมีแผนงาน มีผู้รับผิดชอบและมีการติดตาม ตรวจสอบการดำเนินงานเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ 5) สนับสนุนให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมรับผิดชอบการส่งเสริมความปลอดภัยและความปลอดภัยของนักเรียนและนักศึกษา และ 6) จัดให้มีระบบการติดตามประเมินผล และรายงานผลการดำเนินงานต่อส่วนราชการต้นสังกัดอย่างน้อยปีการศึกษาละ 1 ครั้ง

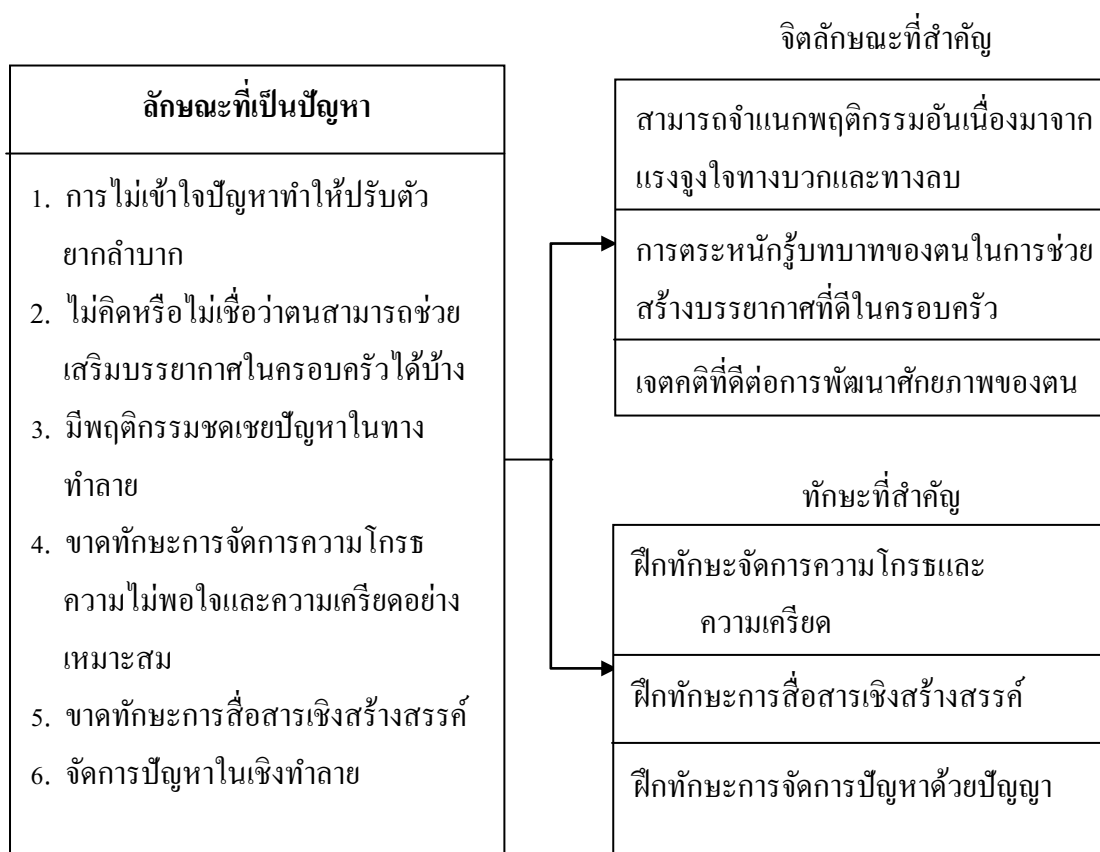
จากข้อความดังกล่าวจะเห็นว่า การดูแลเอาใจใส่ผู้เรียนทุกคนเป็นหน้าที่ของครูในสถานศึกษา ผู้ปกครองและชุมชนที่ต้องร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด โดยใช้กระบวนการแนะแนวช่วยเหลือนักเรียนศึกษาเล่าเรียนได้บรรลุวัตถุประสงค์ของชาติ โดยเฉพาะนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในสถานะเสี่ยงในครอบครัว ควรได้รับความสนใจและเอาใจใส่ยิ่งขึ้นอย่างเหมาะสมเป็นพิเศษ

การฝึกจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ สำหรับนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในสถานะเสี่ยงในครอบครัว

ความจำเป็นของการฝึกจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ สำหรับนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในสถานะเสี่ยงในครอบครัว

จากการกล่าวในเบื้องต้นว่า นักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในสถานะเสี่ยงในครอบครัวในลักษณะต่าง ๆ ส่งผลให้นักเรียนมีปัญหา จากการปรับตัวไม่ได้หรือมีความยากลำบากในการปรับตัว จัดการแก้ปัญหาความไม่สบายใจด้วยการระบายความโกรธ ความไม่พอใจ คบเพื่อนที่ไม่เหมาะสม ดองเดือ้น พันธุมนาวัน และงามตา วณิชานนท์ (2536 : 8-20) พบว่า นักเรียนเหล่านี้มีความเชื่ออำนาจในตนต่ำ โดยเฉพาะนักเรียนที่ต้องเผชิญสถานะเสี่ยงในครอบครัวตั้งแต่ยังเล็ก นอกจากนั้นนักเรียนที่เผชิญปัญหาครอบครัว หย่าร้าง หรือขาดบิดาจะเป็นผู้มีพัฒนาการทางด้านการรู้คิดต่ำ

มีสุขภาพจิตเสื่อมโทรม ทำให้มีปัญหาทั้งระดับจิตและพฤติกรรม โดยเฉพาะครอบครัวที่ขาดบิดาหรือมารดา และไม่มีผู้อื่นมาทดแทนจะเป็นเด็กที่มีข้อจำกัดทางด้านประสบการณ์ทางสังคมขั้นพื้นฐาน ฉะนั้นนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในสภาวะเสี่ยงในครอบครัว จึงควรได้รับการสนับสนุนให้ทั้งการฝึกจิตลักษณะที่สำคัญและทักษะการดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพดังสรุปในภาพ

ภาพที่ 2.1 แสดงความจำเป็นของการฝึกจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพสำหรับนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในสภาวะเสี่ยงในครอบครัว

บทบาทของครูที่ปรึกษาในการเป็นผู้ฝึกจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ สำหรับนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในสภาวะเสี่ยงในครอบครัว เนื่องจากครูที่ปรึกษามีบทบาทและหน้าที่โดยตรงในการจัดให้บริการแนะแนวเบื้องต้นแก่นักเรียนดังกล่าวมาข้างต้นแล้ว การดูแลและช่วยเหลือนักเรียนที่ตนรับผิดชอบอยู่เป็นภารกิจสำคัญที่ครูที่ปรึกษาเป็นผู้ดำเนินการ งานบริการแนะแนวที่สำคัญนี้เป็นการจัดวางตัวบุคคล (personal placement service) ที่ครูต้องเป็นผู้ฝึกนักเรียนทั้งด้านจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพสำหรับนักเรียน เพื่อเสริมสร้าง

ภูมิคุ้มกันในชีวิตที่อยู่ในสภาวะแวดล้อมที่ขาดความสมบูรณ์ ส่งเสริมให้มีความเชื่อมั่นในตนที่จะดำเนินชีวิตและการเรียนอยู่ท่ามกลางปัญหาหรือความไม่สมบูรณ์ในครอบครัว ซึ่งการเป็นผู้ฝึกจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพสำหรับนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในสภาวะเสี่ยงในครอบครัวนั้น อาจจัดดำเนินการได้หลายรูปแบบ เป็นต้นว่า 1) เพื่อพบนักเรียนเป็นรายบุคคลที่กำลังเผชิญสภาวะเสี่ยงดังกล่าว ก็อาจให้คำปรึกษาและส่งเสริมให้นักเรียนได้ฝึกหัดตนทั้งด้านจิตลักษณะและทักษะตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยครูที่ปรึกษาทำหน้าที่ทั้งผู้ให้คำปรึกษาและเป็นโค้ช 2) เมื่อพบนักเรียนเป็นกลุ่มที่พบพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ครูที่ปรึกษาก็ทำหน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษากลุ่ม และเอื้ออำนวยให้กลุ่มได้ฝึกจิตและทักษะการดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น หรือ 3) เป็นการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนกับนักเรียนที่รับผิดชอบอยู่ทั้งหมดให้มีส่วนร่วมกันในการฝึกหัดพัฒนาจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพ ในโอกาสที่เหมาะสมอย่างต่อเนื่องในช่วงเวลาที่ครูที่ปรึกษาได้มีโอกาสพบกลุ่ม ทั้งนี้ ครูอาจใช้กิจกรรมที่มีผู้ผลิตไว้สำหรับการพัฒนาจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพหรือครูที่ปรึกษาอาจประยุกต์กิจกรรมที่มีผู้ผลิตไว้แล้ว หรือผลิตขึ้นมาใหม่ในการพัฒนานักเรียนที่สอดคล้องกับสภาพที่นักเรียนเผชิญอยู่

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ผลจากการประเมินสมรรถภาพการบริการแนะแนวของครูที่ปรึกษาแล้วสังเคราะห์เป็นคู่มือในการพัฒนาสมรรถภาพการบริการแนะแนวที่เป็นทั้งการฝึกจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันตามแนวการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (experiential learning)

ความรู้ ความเข้าใจการฝึกจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ

ความหมายของความรู้ ความเข้าใจการฝึกจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ

สืบเนื่องมาจาก ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณของวิชาชีพ พ.ศ. 2548 ระบุข้อบังคับเกี่ยวกับครู โดยเฉพาะ “มาตรฐานวิชาชีพทางการศึกษา” ระบุว่าผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาต้องประพฤติ ปฏิบัติตามมาตรฐานความรู้ และประสบการณ์วิชาชีพ มาตรฐานการปฏิบัติงาน และมาตรฐานการปฏิบัติตน โดยเฉพาะมาตรฐานการปฏิบัติงาน ซึ่งกำหนดคุณลักษณะหรือการแสดงพฤติกรรมการปฏิบัติงานและการพัฒนางาน ซึ่งประกอบวิชาชีพทางการศึกษาต้องปฏิบัติตาม เพื่อให้เกิดผลตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายการเรียนรู้ หรือการจัดการศึกษารวมทั้งต้องฝึกฝนให้มีทักษะหรือความชำนาญสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในหมวด 2 มาตรฐานการปฏิบัติงานผู้ประกอบวิชาชีพครูต้องปฏิบัติตามมาตรฐานการปฏิบัติงานที่สำคัญ 10 ประการ มีข้อ

ปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ของครูที่ปรึกษาอยู่บางประการ ได้แก่ ปฏิบัติกิจกรรมทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพครูอยู่เสมอ ตัดสินใจปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ โดยคำนึงถึงผลที่เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน มุ่งมั่นพัฒนาผู้เรียนให้เต็มศักยภาพ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน และสร้างโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในทุกสถานการณ์ (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 122 ตอนพิเศษ 76ง) นอกจากนั้น จากแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการศึกษาของบลูม (Bloom, 1978 : 18) ให้ความหมายของความรู้ ความเข้าใจ ว่าเป็นความสามารถในการระลึกถึงและบ่งบอกความสำคัญของสาระสำคัญได้ ในเรื่องของบทบาทหน้าที่ของครูที่ปรึกษาในการให้บริการช่วยเหลือพัฒนานักเรียนเบื้องต้น จึงจำเป็นต้องเป็นผู้มีความรู้ ความเข้าใจการฝึกจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ สำหรับนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในสถานะเสี่ยงในครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2540 : 26) ระบุว่าครูที่ปรึกษาจะต้องดำเนินการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยเป็นผู้ส่งเสริมและพัฒนานักเรียน โดยจัดกิจกรรมโครงการ โครงการพัฒนาผู้เรียนให้รู้จักตนเองรักและเห็นคุณค่าในตนเอง มีทักษะการดำรงชีวิต

ผู้วิจัยจึงได้ให้ความหมายของความรู้ ความเข้าใจ การฝึกจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพว่า หมายถึง ความสามารถในการส่งเสริมให้นักเรียนจำแนกหรือระบุพฤติกรรมอันเนื่องมาจากแรงจูงใจของตน การตระหนักบทบาทของตนในครอบครัว เจตคติที่ดีต่อการพัฒนาศักยภาพของตน รวมทั้งความสามารถในการช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีโอกาสฝึกทักษะการจัดการความโกรธและความเครียด ทักษะการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์และทักษะการแก้ปัญหาด้วยปัญญา

ความสำคัญของความรู้ ความเข้าใจการฝึกจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ

จากการศึกษาผลกระทบต่าง ๆ ของสถานะเสี่ยงในครอบครัวที่มีต่อนักเรียนวัยรุ่นในรูปแบบต่าง ๆ ส่งผลให้นักเรียนมีสุขภาพจิตเสื่อมโทรม แสดงอารมณ์ไม่เหมาะสม มีความเครียด และแสดงออกในทางที่ไม่เหมาะสม ครูที่พบเห็นมักจะใช้วิธีการห้ามปราม คำறி ปฏิเสธ หรือมุ่งฝึกพฤติกรรมที่เหมาะสมโดยขาดการสนใจเรื่อง ความคิด ความเชื่อ หรือเจตคติในการพัฒนาศักยภาพตน ทำให้การพัฒนาพฤติกรรมที่เหมาะสมไม่บรรลุผลสำเร็จ และไม่สามารถช่วยสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตให้แก่นักเรียนในขณะที่เขาต้องเผชิญสถานะเสี่ยงในครอบครัวตามคำพังจากทฤษฎีต้นไม้วิจัยธรรม (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2526) ได้แสดงถึงสาเหตุของพฤติกรรมของคนดีและคนเก่งว่าพฤติกรรมเหล่านี้มีสาเหตุมาจากจิตใจ โดยเฉพาะความเชื่ออำนาจในตน แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ทศนคติ คุณธรรมและค่านิยม ซึ่งเป็นลักษณะจิตลักษณะที่สำคัญ นอกจากนั้นสุขภาพจิตก็เป็นลักษณะพื้นฐานทางจิตใจที่สำคัญ ถ้าบุคคลมีความพร้อมทางจิตใจก็จะสามารถรับการพัฒนา

พฤติกรรมอื่นได้ตามมา ฉะนั้นครูที่ปรึกษาจึงจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจ การฝึกจิตลักษณะ และทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพสำหรับนักเรียนด้วย

องค์ประกอบของตัวแปร ความรู้ ความเข้าใจ การฝึกจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ

ตัวแปรนี้ประกอบไปด้วยส่วนประกอบสำคัญ 2 ส่วน ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจบทบาท และหน้าที่การเป็นผู้ฝึกจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ

ความรู้ ความเข้าใจ บทบาทและหน้าที่การเป็นผู้ฝึกจิตลักษณะในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพของนักเรียน ได้แก่ บทบาทการเป็นเพื่อนคู่คิดสำหรับวัยรุ่นในการพิจารณาปัญหาอย่าง สมเหตุสมผลบนฐานของเหตุผลเชิงจริยธรรม บทบาทการเป็นผู้เอื้ออำนวยให้นักเรียนมีโอกาสคิด พิจารณาการพัฒนาพฤติกรรมของตนเองในทางที่เหมาะสมและบทบาทการเป็นผู้จัดกิจกรรม เสริมสร้างคุณค่าแห่งตนและมีความเชื่อในผลการกระทำของตนที่จะส่งผลดีต่อครอบครัว

ความรู้ ความเข้าใจบทบาทและหน้าที่การเป็นผู้ฝึกทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพของ นักเรียน ได้แก่ การมีบทบาทเป็นผู้ฝึก (coach) และการเป็นผู้เอื้ออำนวยหรือผู้ให้คำปรึกษา (facilitator or counselor) ส่งเสริมให้นักเรียนฝึกทักษะการจัดการความโกรธ และความเครียด ทักษะการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ การแก้ปัญหาด้วยปัญญา และทักษะการกำกับดูแลพฤติกรรมที่พึง ประสงค์ของตน

การวัด ความรู้ ความเข้าใจ การฝึกจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพ

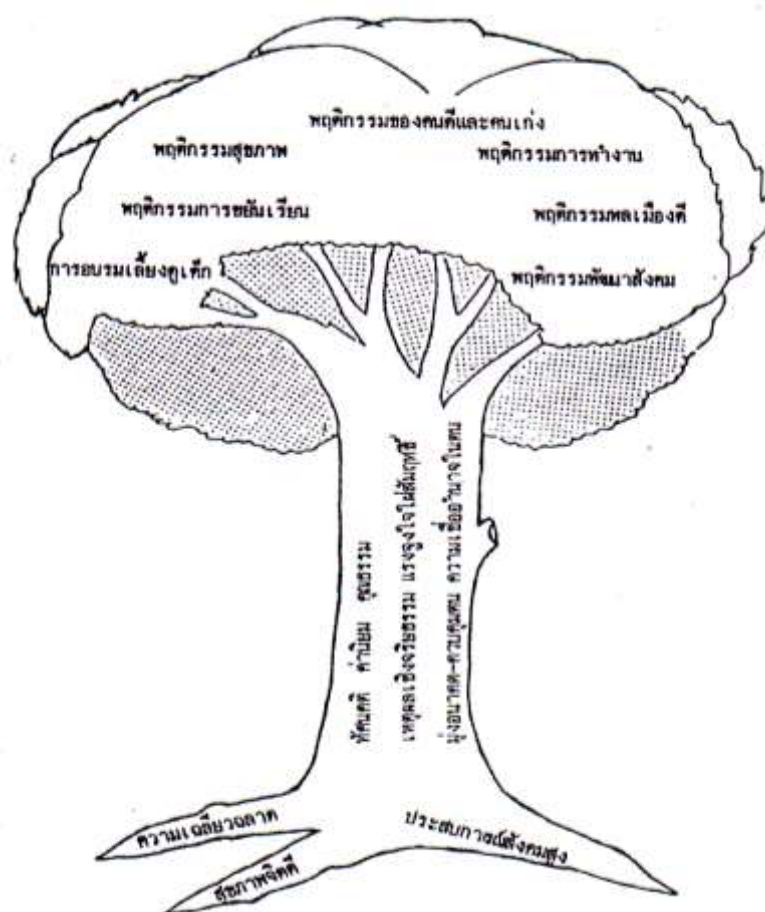
ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย ใช้แบบประเมินความรู้ ความเข้าใจการฝึกจิตลักษณะและทักษะ การดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ตามแนวคำถามที่ได้กำหนดไว้

จิตลักษณะที่สำคัญกับความรู้ ความเข้าใจการฝึกจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ

ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมสำหรับคนไทย

ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรม แสดงถึงสาเหตุของพฤติกรรมของคนดี คนเก่ง ว่ามีสาเหตุทางจิตใจ อะไรบ้าง ทฤษฎีนี้สร้างจากการสรุปผลการวิจัยในเรื่องดังกล่าวของเยาวชน และประชาชนคนไทย อายุ 6 ปี ถึง 60 ปี จำนวนหลายหมื่นคนในปัจจุบัน ซึ่งเป็นผลการวิจัยในประเทศไทยในช่วงกว่า 25 ปีที่ผ่านมา มีสาระสำคัญ ดังนี้

ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมนี้มี 3 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นดอกและผลบนต้นไม้อ ส่วนลำต้นและส่วน ที่เป็นราก ดังภาพ

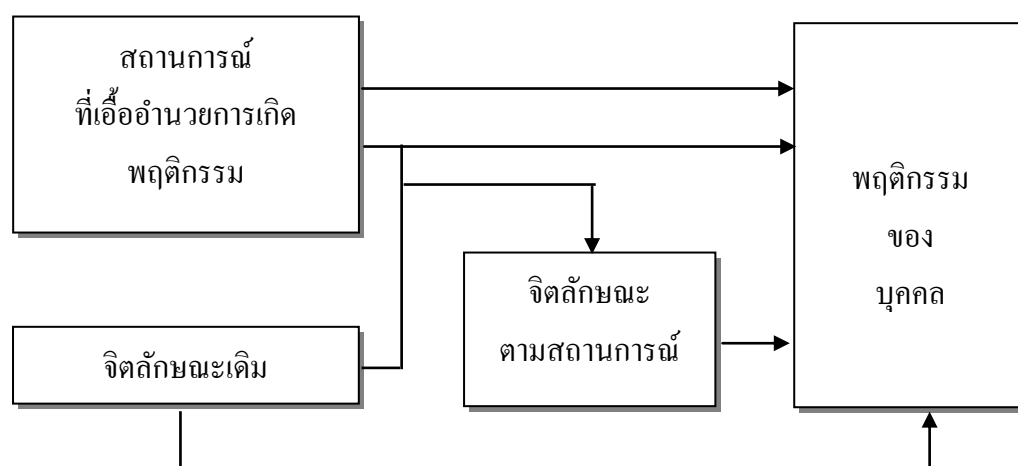
ภาพที่ 2.2 ทฤษฎีดั้งไม้จรรยาธรรมแสดงจิตลักษณะพื้นฐานและองค์ประกอบทางจิตใจของ
พฤติกรรมคนดีคนเก่ง
ที่มา ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2548 : 5)

ส่วนแรก คือ ดอกและผลไม้บนต้น แสดงถึงพฤติกรรมของคนดีและคนเก่ง อันประกอบด้วยพฤติกรรมต่าง ๆ ที่น่าปรารถนามีสาเหตุทางจิตใจอยู่ 2 กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นสาเหตุทางจิตใจที่เป็นส่วนลำต้นของต้นไม้ อันประกอบด้วยจิตลักษณะ 5 ด้าน คือ เหตุผลเชิงจริยธรรม มุ่งอนาคตและความคุมตนเอง ความเชื่ออำนาจในตน แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์และทัศนคติ คุณธรรมและค่านิยม (ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมนั้น ๆ หรือสถานการณ์นั้น) ถ้าต้องการที่จะเข้าใจ อธิบาย ทำนายและพัฒนาพฤติกรรมชนิดใด จะต้องใช้จิตลักษณะบางด้าน หรือทั้ง 5 ด้านประกอบกันจึงจะได้ผลดีที่สุด ส่วนที่สามคือรากของต้นไม้ ซึ่งเป็นจิตลักษณะกลุ่มที่ 2 มี 3 ด้าน คือ สติปัญญา ประสบการณ์ทางสังคมและสุขภาพจิต จิตลักษณะทั้งสามนี้อาจใช้เป็นสาเหตุของการพัฒนาจิตลักษณะ 5 ประการที่ลำต้นของต้นไม้ก็ได้ กล่าวคือ บุคคลจะต้องมีลักษณะพื้นฐานทางจิตใจ 3 ด้าน ในปริมาณ

ที่สูงเหมาะสมกับอายุจึงจะเป็นผู้มีความพร้อมที่จะพัฒนาจิตลักษณะทั้ง 5 ประการที่ล่าช้าของต้นไม้ โดยที่จิตลักษณะทั้ง 5 นี้ จะพัฒนาไปเองโดยอัตโนมัติ ถ้าบุคคลมีความพร้อมทางจิตใจ 3 ด้านดังกล่าว และอยู่ในสภาพแวดล้อมทางบ้าน ทางโรงเรียนและทางสังคมที่เหมาะสม นอกจากนั้น บุคคลยังมีความพร้อมที่จะรับการพัฒนาจิตลักษณะบางประการใน 5 ด้านนี้ โดยวิธีการอื่น ๆ ด้วย ฉะนั้นจิตลักษณะพื้นฐาน 3 ประการจึงเป็นสาเหตุของพฤติกรรมของบุคคล คนเก่งนั่นเอง นอกจากนี้จิตลักษณะพื้นฐาน 3 ประการที่รากลึกนี้อาจเป็นสาเหตุร่วมกับจิตลักษณะ 5 ประการที่ล่าช้า เพื่อให้อธิบาย ทำนายและพัฒนาพฤติกรรมด้วย (ดวงเดือน พันธุมนาวิน 2526, 2528, 2548) กำลังมีการทำวิจัยเกี่ยวกับจิตลักษณะที่สำคัญอื่น ๆ อีกหลายประการ

พื้นฐานทางวิชาการของทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม

ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมสำหรับคนไทยนี้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางวิชาการที่ทันสมัยโดยในการวิจัยที่เป็นการวิเคราะห์ สาเหตุทางด้านจิตใจของพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนไทย การวิจัยที่นำมาใช้ส่วนใหญ่จะยึดรูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยม (Interaction Model) (Magnusson & Endler. 1977; Tett & Burnett. 2003) ซึ่งเป็นรูปแบบทฤษฎีที่ก้าวหน้าที่สุดในปัจจุบันของวิชาการทางจิตวิทยา ในรูปแบบการวิเคราะห์สาเหตุของพฤติกรรมแบบปฏิสัมพันธ์นิยม โดยมีการนำเอาสาเหตุภายนอกหรือสาเหตุทางด้านสถานการณ์เข้ามาประกอบกับสาเหตุภายในด้วย โดยได้วิจัยเปรียบเทียบจิตลักษณะบางประการของผู้ที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน หรือสถานการณ์ที่คล้ายกัน แต่ยังมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน (ในเชิงปริมาณ) ว่า ย่อมมีสาเหตุที่สำคัญจากจิตใจที่มีในปริมาณแตกต่างกัน เช่น จิตลักษณะเชิงจริยธรรม บุคลิกภาพ แรงจูงใจ คุณธรรม ค่านิยมต่าง ๆ ตลอดจนสติปัญญา และสุขภาพจิตที่แตกต่างกัน

ภาพที่ 2.3 รูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยม (Interactionism Model)

ที่มา : Endler & Magnusson. (1977)

จากภาพแสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์เกิดจากสาเหตุที่สำคัญอย่างน้อย 4 ประการ คือ 1) สาเหตุทางสถานการณ์เป็นสาเหตุที่อยู่ภายนอกตัวบุคคลที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของบุคคล เช่น การสนับสนุนทางสังคมของบุคคลรอบข้าง และวิธีการอบรมเลี้ยงดู 2) สาเหตุทางจิตลักษณะเดิม เป็นสาเหตุทางจิตภายในตัวบุคคลที่ติดตัวมาตั้งแต่เดิม ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมของบุคคล เช่น การเชื่ออำนาจในตน และ 3) สาเหตุร่วมระหว่างจิตลักษณะกับสถานการณ์ที่เรียกว่า ปฏิสัมพันธ์แบบกลไก (mechanical Interaction) โดยมีตัวแปรทางจิตลักษณะเดิมกับตัวแปรทางสถานการณ์ที่ส่งผลต่อตัวแปรตามตัวหนึ่ง 4) สาเหตุทางจิตลักษณะตามสถานการณ์หรือที่เรียกว่า ปฏิสัมพันธ์แบบในตน (organismic interaction) ซึ่งเป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างจิตลักษณะเดิมของบุคคลกับสถานการณ์ที่บุคคลนั้นกำลังเผชิญอยู่ ทำให้เกิดจิตลักษณะตามสถานการณ์

การสนับสนุนทางสังคมจากสถานศึกษากับความรู้ ความเข้าใจ การฝึกจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ

คุณเดือน พันธมนาวิน (2547) ได้ให้นิยามของการสนับสนุนทางสังคมจากหัวหน้าว่าเป็น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างหัวหน้ากับลูกน้องในสถานการณ์ทำงาน ซึ่งหัวหน้าแสดงพฤติกรรมการสนับสนุนทางสังคม 3 ด้าน ได้แก่ 1) ทางด้านอารมณ์ (emotional support) มีการให้การยอมรับ เห็นอกเห็นใจแสดงความเอื้ออาทร เมื่อลูกน้องพบอุปสรรคปัญหาในการทำงาน เป็นต้น 2) ทางด้านข้อมูลข่าวสาร (information support) มีการให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับลูกน้อง การเป็นตัวแทนที่ดี เป็นต้น และ 3) ทางด้านวัสดุเครื่องมือรวมทั้งงบประมาณ (material support) มีการจัดสรรเครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในการทำงานของลูกน้อง การจัดสรรงบประมาณ เป็นต้น เป็นการส่งเสริมและพัฒนาแรงจูงใจในการทำงาน ผลการปฏิบัติงานและประสิทธิผลในการทำงานของลูกน้อง คุณเดือน พันธมนาวินและคณะ (2540) ได้เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากโครงการวิจัยมหภาค โดยนำข้อมูลของนักวิจัย 3 ท่าน มารวมกันวิเคราะห์ใหม่ มีครูเป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 1,124 คน จากการวิเคราะห์แบบถดถอยพหุคูณ พบว่า การสนับสนุนทางสังคมในงาน เป็นตัวทำนายอันดับแรก ในตัวแปรทางสถานการณ์ 2 ตัว ในการร่วมกันทำนาย ทักษะที่ดีต่องานครูในกลุ่มรวมได้ร้อยละ 6.43 และทำนายได้สูงสุดในกลุ่มครูที่อยู่ในกรุงเทพมหานครเป็นร้อยละ 13.25 ยังพบว่า เมื่อนำตัวแปรทางจิตร่วมกับสถานการณ์ในการทำนายทักษะที่ดีต่องานครู พบว่า การสนับสนุนทางสังคมยังเป็นตัวทำนายอันดับแรกใน 2 ตัวทำนายที่สำคัญของทักษะที่ดีต่องานครู ผลเช่นนี้พบในครูที่อยู่ในกรุงเทพมหานคร โดยทำนายได้ร้อยละ 16.39

บ็องร โสฬส และอัจฉรา วงศ์พัฒนามงคล (2539) ได้ศึกษาข้าราชการ จำนวน 174 คน จาก 5 กระทรวง ส่วนใหญ่เป็นชายร้อยละ 60.9 มีอายุงานเฉลี่ย 22.43 ปี พบว่า ผู้ที่ได้รับการสนับสนุนจากบุคคลรอบข้าง เช่น ผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน เป็นต้น มีความพึงพอใจในการทำงานมากกว่า ผู้ที่ได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากบุคคลรอบข้างน้อย ผลจากการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ พบว่า การสนับสนุนทางสังคมจากผู้บังคับบัญชา เป็นแหล่งที่สำคัญอันดับแรกของความพอใจในการทำงานของข้าราชการโดยทำนายได้ร้อยละ 34 และจากผลการวิจัยเรื่อง ปัจจัยเชิงเหตุและผลของพฤติกรรมพัฒนานักเรียนของครูคณิตศาสตร์ในระดับมัธยมศึกษาของครูเดือน พันธมนาวิน และอัมพร ม้าคอง (2547) พบว่า ครูที่รับรู้ว่าการได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากหัวหน้าหรือการสนับสนุนจากองค์กรมาก มีพฤติกรรมพัฒนานักเรียนทั้งสามด้านมากกว่าครูประเภทตรงข้าม

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยในต่างประเทศ เช่น งานวิจัยของลิทเรล, บิลลิงส์เลย์และครอสส์ (Littrell, Billingsley และ Cross : 1994) ได้ศึกษาการสนับสนุนของผู้อำนวยการ โรงเรียนที่มีต่อจิตลักษณะต่าง ๆ ของครู ใช้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นครู 699 คน ในประเทศสหรัฐอเมริกา ผลการวิจัยพบว่าการสนับสนุนทางสังคมของผู้อำนวยการโรงเรียน โดยเฉพาะด้านอารมณ์และด้านข่าวสารข้อมูล มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพอใจในการทำงานของครูและจากงานวิจัยอื่น พบว่า ผู้ที่ได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากหัวหน้ามาก มีความพอใจในงานของตนมากด้วย เช่น พนักงานขับรถบัส (Blau, 1981) พนักงานธนาคาร (Oxley & Barrera, Jr. 1984) เป็นต้น

ผลจากการวิจัยทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศแสดงให้เห็นว่าการสนับสนุนทางสังคมมีความเกี่ยวข้องกับประสิทธิผลแห่งตนในการทำงาน ซึ่งเป็นความเชื่อของบุคคลว่าตนมีความรู้ มีทักษะและความสามารถพอที่จะปฏิบัติงานได้อย่างใดอย่างหนึ่งได้

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาอำนาจในการทำนายของการสนับสนุนทางสังคมจากสถานศึกษาต่อความรู้ ความเข้าใจ ของครูที่ปรึกษาในการฝึกจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพสำหรับนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในสถานะเสี่ยงในครอบครัว ซึ่งยังไม่มีผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับตัวแปรนี้ แต่จัดว่าเป็นคุณลักษณะในการปฏิบัติการของครูกับนักเรียน คิดว่าการสนับสนุนทางสังคมจากสถานศึกษามากย่อมส่งผลต่อความรู้ ความเข้าใจ ของครูในการฝึกจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพสำหรับนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในสถานะเสี่ยงในครอบครัวด้วย ในทำนองเดียวกันโดยคาดว่าครูที่ได้รับการสนับสนุนจากสถานศึกษามาก ย่อมมีพฤติกรรมการทำงานที่พึงประสงค์มากกว่าครูที่ได้รับการสนับสนุนทางสังคมน้อย

การเชื่ออำนาจในตนกับความรู้ ความเข้าใจ การฝึกจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ

รอตเตอร์ (Rotter, 1966) ได้ให้ความหมายของการเชื่ออำนาจในตน (belief in internal locus of control of reinforcement) ว่า หมายถึง การที่บุคคลเชื่อว่าผลที่ตนกำลังจะได้รับ เกิดจากการกระทำของตนเองมิใช่เกิดจากสิ่งอื่นหรืออยู่ภายใต้อิทธิพลของคนอื่น มีงานวิจัยในประเทศหลายเรื่องที่ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่ออำนาจในตนของครูกับพฤติกรรมการทำงาน เป็นต้นว่า งานวิจัยของศักดิ์ชัย นิธิวุฒิว (2522) ซึ่งศึกษาเรื่องความแปลกแยกในการทำงานของครูสังกัดกรุงเทพมหานคร ใช้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นครูจำนวน 405 คน โดยศึกษาความเชื่ออำนาจในตนกับพฤติกรรมการทำงานของครู พบว่า ครูที่มีความเชื่ออำนาจในตนสูงมีพฤติกรรมการทำงานสูงด้วย ครูที่รายงานว่าตนมีความเชื่ออำนาจในตนต่ำจะมีพฤติกรรมการทำงานต่ำด้วย และพบว่า ความเชื่ออำนาจในตนเป็นตัวทำนายที่สำคัญหนึ่งในห้าอันดับของพฤติกรรมการทำงานของครูด้วย โดยเฉพาะพฤติกรรมอบรมจริยธรรมตามคำรายงานของครูยังมีงานวิจัยในทำนองนี้อีกเช่น งานวิจัยของปริญญา ณ วันจันทร์ (2536) ซึ่งศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพการทำงานของครู โดยใช้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นครูในโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 400 คน ในจังหวัดเชียงราย พบว่า ความเชื่ออำนาจในตนเป็นตัวทำนายที่สำคัญอันดับแรกของประสิทธิภาพในการทำงานของครู โดยเฉพาะครูที่มีอายุราชการปานกลาง โดยทำนายได้ร้อยละ 50.31

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยคาดว่า การมีความเชื่ออำนาจในตนน่าจะเป็นตัวทำนาย คุณลักษณะของครู ด้านความรู้ ความเข้าใจของครูที่ปรึกษาในการฝึกจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพสำหรับนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในสถานะเสี่ยงในครอบครัวได้

เจตคติที่ดีต่ออาชีพครูกับความรู้ ความเข้าใจการฝึกจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ

เจตคติที่ดีต่ออาชีพครู (favorable attitudes toward work) หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับคุณและโทษของการทำงานอาชีพครู ความรู้สึกชอบ ความพอใจ ความพร้อมที่จะทำงานในอาชีพครูด้วยความมานะ บากบั่น ซื่อสัตย์ เพื่อประโยชน์ของผู้เรียน สถาบัน และประเทศชาติ

จุเดือน พันธุมนาวิน และ อัมพร ม้าคนอง (2547) ได้สรุปว่า ผลจากการวิจัยส่วนใหญ่พบว่า ทศนคติ หรือ เจตคติ เป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพฤติกรรมของมนุษย์ โดยส่วนใหญ่พบว่า เจตคติเป็นตัวทำนายที่สำคัญของพฤติกรรมที่น่าปรารถนาต่าง ๆ เช่น งานวิจัยของสุกัญญา สุพรรณทอง (2544) ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยการเลือกตั้ง ใช้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษาจากสถาบันราชภัฏ จำนวน 504 คน พบว่า ผู้ที่มีทัศนคติที่ดีต่อการไปเลือกตั้งมากมีพฤติกรรมการไป

เลือกตั้งอย่างมีจริยธรรมมากกว่า ผู้ที่มีทัศนคติที่ดีต่อการเลือกตั้งน้อย และยังพบว่า ทัศนคติที่ดีต่อการไปเลือกตั้ง ทำนายพฤติกรรมการไปเลือกตั้งอย่างมีจริยธรรมได้ร้อยละ 12.8 และทำนายพฤติกรรมการเลือกสมาชิก สภาผู้แทนราษฎร และพรรคได้ร้อยละ 2.8 ส่วนหนึ่งของการวิจัยของ ศักดิ์ชัย นิรัฐทวี (2532) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติต่อสภาพการทำงานกับพฤติกรรมการทำงานของครู ใช้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นครูในโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 405 คน พบว่า ทัศนคติต่อสภาพการทำงานเป็นตัวทำนายที่สำคัญอันดับแรกของพฤติกรรมการสอน และยังเป็นตัวทำนายที่สำคัญอันดับแรกของพฤติกรรมการสอนในกลุ่มย่อยอีกหลายกลุ่ม เช่น ครูโสดทำนายได้ร้อยละ 14 และจากการที่ ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ (2540) ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธกับการปลูกฝังอบรมและคุณภาพชีวิต ส่วนหนึ่งของงานวิจัยนี้ได้ศึกษาทัศนคติที่ดีต่องานกับประสิทธิผลในการทำงานของครู วัดจากพฤติกรรมการสอน และพฤติกรรมการอบรมจริยธรรมแก่นักเรียน ใช้ครูที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 1,124 คน ผลจากการวิเคราะห์แบบถดถอยพหุคูณเป็นขึ้นในการทำนายประสิทธิภาพการทำงานของครู พบว่า ทัศนคติที่ดีต่องานเป็นตัวทำนายที่สำคัญเพียงตัวเดียว ในการทำนายประสิทธิผลในการทำงานของครู โดยทำนายในกลุ่มรวมได้ร้อยละ 4.06 และทำนายได้สูงสุดในกลุ่มครูหญิง ร้อยละ 7.83 และจากการศึกษางานวิจัยของ จุฑาเดือน พันธุมนาวิน และอัมพร ม้าคนอง (2547) ดังกล่าวมาแล้ว พบว่า ตัวทำนายที่สำคัญต่อพฤติกรรมการสอนของครูในอันดับต้น ๆ คือ ทัศนคติที่ดีต่องานครูคณิตศาสตร์

จากการศึกษาดังกล่าวมานี้ชี้ให้เห็นว่าทัศนคติหรือเจตคติที่ดีต่อพฤติกรรม เป็นตัวทำนายที่สำคัญของพฤติกรรมน่าปรารถนา เช่น พฤติกรรมการสอน และยังไม่มียานวิจัยที่ศึกษาตัวแปรความรู้ ความเข้าใจ การฝึกจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพ แต่อาจเทียบเคียงได้จากตัวแปรที่เป็นพฤติกรรมของครูในด้านต่าง ๆ ได้ ผู้วิจัยคาดว่า เจตคติที่ดีต่ออาชีพครูย่อมเป็นตัวทำนาย ความรู้ ความเข้าใจของครูที่ปรึกษาในการฝึกจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพของนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในสถานะเสี่ยงในครอบครัวได้ด้วย

ลักษณะทางจิตสังคมภูมิหลังกับสมรรถภาพการให้บริการแนะแนว และความรู้ ความเข้าใจ การฝึกจิตลักษณะ และทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยไม่พบการศึกษาในเรื่องลักษณะทางจิตสังคมภูมิหลังกับสมรรถภาพการให้บริการแนะแนว และความรู้ ความเข้าใจ การฝึกจิตลักษณะ และทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพโดยตรง จึงศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพออ้างอิงได้ดังนี้

ปรมะ สตะเวทิน (2538 : 112 – 113) ให้ความเห็นว่าลักษณะชีวสังคัมภีร์หลัง เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา มีความสอดคล้องกับการรับรู้ของแต่ละบุคคล โดยเห็นว่า อายุ เป็นปัจจัยที่ทำให้คนมีความแตกต่างกันในเรื่องความคิดและพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งบุคคลอายุน้อยมักมีความคิดเสรีนิยมมากกว่าคนที่มียุมาก ในขณะที่คนอายุมากมักจะมีความคิดอนุรักษนิยมมากกว่า นอกจากนี้อายุนั้นยังเป็นสิ่งกำหนดความแตกต่างในเรื่องความยากง่ายในการชักจูงใจด้วย ในทางจิตวิทยา พบว่า บุคคลเมื่อมีอายุมากขึ้น โอกาสที่จะคิดเปลี่ยนใจหรือถูกชักจูงน้อยลง

สำหรับเรื่องสถานภาพหรือตำแหน่ง บุคคลที่มีตำแหน่งสูงมีแนวโน้มจะได้รับข่าวสารที่จำเป็นในการปฏิบัติงานได้มากกว่า บุคคลที่มีตำแหน่งระดับต่ำกว่า รวมทั้งระยะเวลาการทำงานก็เป็นตัวแปรสำคัญในการผูกพันและยอมรับสภาพของครู เกณฑ์ต่าง ๆ ผู้ที่มีอายุการทำงานมากกว่าย่อมมีความผูกพันและยอมรับสภาพกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ได้มากกว่า

สำหรับการศึกษาก็มีส่วนที่ทำให้บุคคลมีความแตกต่างกันในความรู้สึนึกคิด อุดมการณ์ ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าจะสามารถรับรู้ข่าวสารที่ดี มีเหตุผลในการยอมรับและเชื่อถือได้มากกว่า

จันทนา บุญรุ่ง (2548) ได้ศึกษาบทบาทและปัญหาการปฏิบัติงาน ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของผู้บริหาร ครูที่ปรึกษาและครูแนะแนวในโรงเรียนนำร่อง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า ครูที่ปรึกษาและครูแนะแนวในโรงเรียนนำร่องมีบทบาทการปฏิบัติงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยรวมอยู่ในระดับมาก

นอกจากนั้น พบว่า ครูที่ปรึกษาที่มีวุฒิการศึกษาและการได้รับการฝึกอบรมต่างกัน มีบทบาทและปัญหาการปฏิบัติงานระบบการดูแลนักเรียนโดยรวมไม่แตกต่างกัน

เพ็ญผล โสภณ (2550) ได้ศึกษาการรับรู้และทัศนคติต่อโครงการจัดทำบาลานซ์ สกอร์การ์ด (balanced scorecard) สำหรับธนาคารออมสินของพนักงานระดับปฏิบัติการ ผลวิจัย พบว่า อายุ ระดับการศึกษา ระดับรายได้ ระดับปฏิบัติการและระยะเวลาปฏิบัติงานมีผลต่อการรับรู้ของพนักงาน

นอกจากนั้น เซอร์ เมอร์ฮอร์น และคณะ (Scher Merhorn, Hunt and Osborn. 2000 : 85 – 87) ได้เน้นว่า เจตคติ สภาพทางกายภาพมีผลต่อการรับรู้

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ลักษณะทางชีวสังคัมภีร์หลัง ได้แก่ อายุ ประสบการณ์การทำงานและระดับการศึกษามีผลต่อการรับรู้ของบุคคลในด้านต่าง ๆ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาโดยตั้งสมมติฐานว่า อายุ ประสบการณ์การทำงานที่ครูที่ปรึกษา และระดับการศึกษา มีผลต่อตัวแปรตามคือ สมรรถภาพการให้บริการการแนะแนวและความรู้ ความเข้าใจ การฝึกจิตลักษณะ และทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ

การจัดการศึกษาของกรุงเทพมหานคร

ความเป็นมาของการจัดการศึกษาของกรุงเทพมหานคร

กรุงเทพมหานครมีอำนาจหน้าที่ในการจัดการศึกษาตั้งแต่เริ่มสถาปนาในปี พ.ศ. 2515 ตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 335 โดยรับโอนการจัดการศึกษาจาก 2 หน่วยงาน คือ เทศบาลนครหลวงและองค์การบริหารนครหลวงกรุงเทพมหานคร ซึ่งหน่วยงานทั้งสองได้ถือกำเนิดเมื่อ พ.ศ. 2514 จากคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 24 และ 25 โดยเทศบาลนครกรุงเทพและเทศบาลนครธนบุรียุบรวมกัน และรับโอนการจัดการศึกษาจากเทศบาลกรุงเทพและเทศบาลนครธนบุรี

การจัดการศึกษาของกรุงเทพมหานครเป็นอำนาจหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 89(21) แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2528 โดยมีการจัดการศึกษาหลายระดับและหลายรูปแบบ มีหน่วยงานรับผิดชอบ ดังนี้

1. การจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา เช่น อนุบาลศึกษา ศูนย์เด็กเล็กหรือศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
2. การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานการศึกษาและสำนักเขต มีโรงเรียนจำนวน 431 โรงเรียน 50 สำนักงานเขต
3. การจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย เปิดสอนในโรงเรียนประถมศึกษาของกรุงเทพมหานคร จำนวน 100 โรงเรียน ตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานการศึกษาและสำนักงานเขต (ข้อมูล สำนักกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2552)
4. การจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา ได้แก่ วิทยาลัยพยาบาลเกื้อการุณย์ วิทยาลัยแพทยศาสตร์กรุงเทพมหานคร และวชิรพยาบาลในความรับผิดชอบของสำนักงานการแพทย์

ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร

สถิติพื้นฐานเกี่ยวกับจำนวนโรงเรียน ขนาดโรงเรียน จำนวนนักเรียนและจำนวนครู ในปี พ.ศ.2545 และปี 2546 (สำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร. 2545 : 25-26 ; 2549 : ออนไลน์)

1. จำนวนโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร มีทั้งสิ้น 431 โรงเรียน
2. ขนาดโรงเรียน จำแนกตามจำนวนนักเรียน ดังนี้

โรงเรียนขนาดเล็ก (นักเรียน 1 - 400 คน)	จำนวน 111 โรงเรียน
โรงเรียนขนาดกลาง (นักเรียน 401 – 800 คน)	จำนวน 150 โรงเรียน
โรงเรียนขนาดใหญ่ (นักเรียนมากกว่า 800 คนขึ้นไป)	จำนวน 170 โรงเรียน

3. ในปี พ.ศ. 2546 มีจำนวนนักเรียนทั้งสิ้น 344,970 คน และมีครูทั้งสิ้นจำนวน 13,167 คน

นโยบายด้านการศึกษาของกรุงเทพมหานคร (สำนักศึกษา กรุงเทพมหานคร. 2549 : ออนไลน์)

วิสัยทัศน์

กรุงเทพฯ ของเรา เยาวชนและคนทุกวัยมีความรู้คู่คุณธรรม

ยุทธศาสตร์

พัฒนาการให้บริการการศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบด้วยการศึกษาที่มีคุณภาพมาตรฐานสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

ภารกิจ

1. สนับสนุนการจัดตั้งศูนย์เด็กเล็กก่อนวัยเรียนในชุมชนให้พอเพียงและได้มาตรฐาน
2. เร่งรัดการกำหนดเทคโนโลยีสารสนเทศสู่กระบวนการเรียนการสอนและการบริการของทุกสถานศึกษา
3. พัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง เพื่อประสิทธิภาพของการเรียนการสอนในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ด้วยการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ
4. สนับสนุนให้สถานศึกษาเป็นศูนย์แห่งการเรียนรู้และการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิตด้วยหลักสูตรการศึกษานอกระบบที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความต้องการของชุมชน
5. พัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนให้นักเรียนได้เรียนภาษาต่างประเทศอย่างได้ผล
6. เปิดโอกาสให้ภาคเอกชนร่วมจัดการและสนับสนุนการศึกษา

ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษาของกรุงเทพมหานคร

ในการจัดการศึกษาของกรุงเทพมหานครมีปัญหาอุปสรรคหลายประการ ดังนี้

1. มีการจัดการศึกษาซ้ำซ้อนในพื้นที่เดียวกับสำนักงานประถมศึกษากรุงเทพมหานคร ซึ่งกรุงเทพมหานครไม่มีอำนาจเกณฑ์เด็กเข้าเรียนโดยตรง เพราะกฎหมายกำหนดให้เป็นของสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร แต่คณะรัฐมนตรีมีมติให้รับเด็กเข้าโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานครเองได้
2. ปัญหาการเพิ่มจำนวนของนักเรียนในรอบ 5 ปี ก่อนข้างมีอัตราสูงปีละประมาณ 20,000 คน ทำให้โรงเรียนขาดห้องเรียนที่จะบริการรองรับความต้องการของประชาชนและการจัดตั้งโรงเรียนเพิ่มขึ้นมีน้อยมาก

3. ปัญหานักเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครมาจากครอบครัวที่มีฐานะยากจนต้องให้การสงเคราะห์ควบคู่ไปกับการเรียน ซึ่งยังไม่มีการใช้มาตรการที่เข้มแข็งในการแก้ไขปัญหาที่สาเหตุคือ “ครอบครัวศึกษา” เนื่องจากการที่พ่อแม่ที่ไม่มีความพร้อมมีลูก ทำให้ไม่สามารถเลี้ยงดูได้ ต้องพึ่งพาสังคม ซึ่งสังคมต่างก็ให้การสงเคราะห์โดยมิได้ปลูกฝังรุ่นต่อไปในเรื่อง “ครอบครัวศึกษา” ที่จะให้สามารถแก้ไขต้นเหตุของปัญหาได้ ทำให้กรุงเทพมหานครต้องใช้งบประมาณในการให้บริการฟรีปีละประมาณ 1,400 ล้านบาท

4. ปัญหาการจำกัดของบุคลากรที่รับผิดชอบการเรียนการสอน คือ ครูได้รับการกำหนดอัตราเพียง 13,207 อัตรา มาเป็นเวลานาน 10 ปี ในขณะที่นักเรียนเพิ่มขึ้นถึง 100,000 คน ทำให้ต้องจ้างครูเพิ่มเติม โดยเฉพาะระดับมัธยมศึกษาส่วนมากเป็นครูจ้างทำให้การเรียนการสอนได้รับความกระทบกระเทือน

5. โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่มีเนื้อที่จำกัด ขาดสนามให้เด็กเล่นออกกำลังกายกลางแจ้งอย่างเพียงพอ และบางโรงเรียนอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี เช่น อยู่ใกล้สถานเริงรมย์ อยู่กลางนิคมอุตสาหกรรม อยู่ใกล้แหล่งมลพิษต่าง ๆ

6. ความคาดหวังของสังคมที่มีต่อโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ไม่สัมพันธ์กับตัวป้อนหรือปัจจัยนำเข้าคือการไม่สามารถเลือกเด็กได้

7. ครูส่วนใหญ่ยังไม่เปลี่ยนพฤติกรรมการสอนจากครูเป็นศูนย์กลาง (teacher centered) เป็นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (learner centered) ซึ่งการเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนต้องใช้เวลาและได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

8. ปริมาณงานทางการศึกษาตามโครงสร้างปัจจุบันแตกต่างกันมาก เช่นในแต่ละสำนักงานเขตมีโรงเรียนในสังกัดตั้งแต่ 1 – 37 โรงเรียน และแต่ละโรงเรียนมีขนาดแตกต่างกัน โดยมีจำนวนนักเรียนตั้งแต่ 30 – 4,600 คน

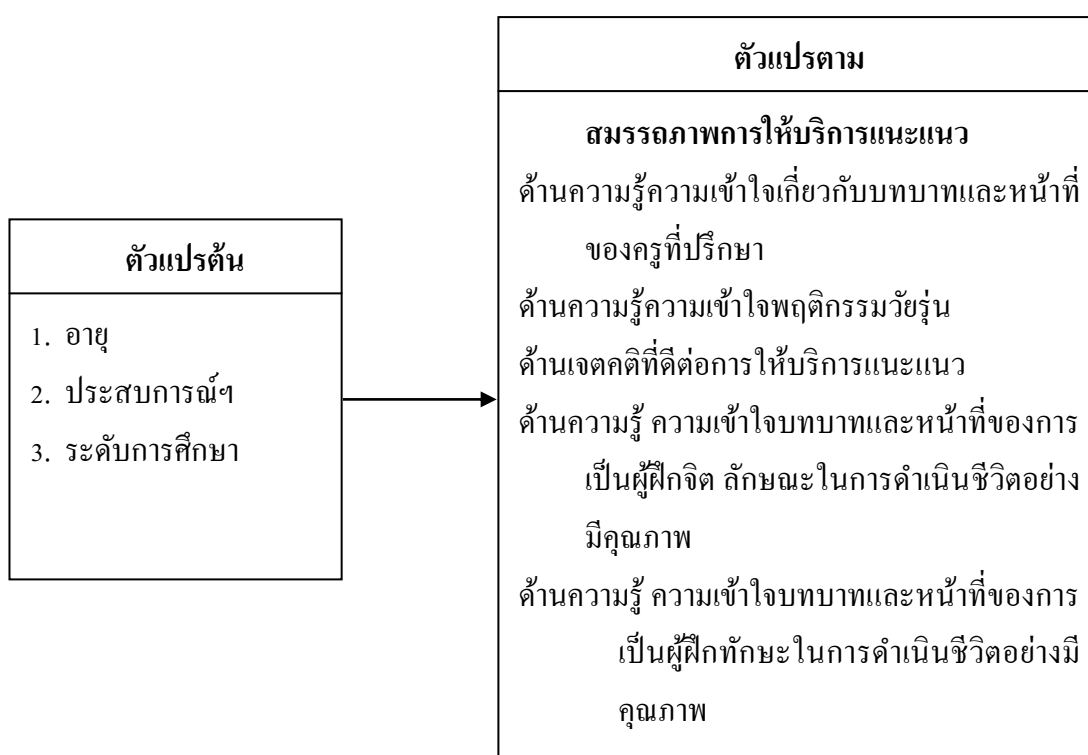
9. การจัดการศึกษาให้นักเรียนทุกระดับอยู่ในโรงเรียนที่มีข้อจำกัดมากอยู่ในที่เดียว กันจึงยากที่จะสนองพัฒนาการที่แตกต่างกันได้ของนักเรียนอย่างเต็มที่

10. ปัญหาอื่น ๆ เช่น ปัญหาสังคมมีผลกระทบต่อนักเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ไม่ว่าจะเป็นปัญหายาเสพติด การพนัน เพศศึกษา เป็นต้น ทำให้ครูต้องมีการกิจในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเพิ่มขึ้น ขณะที่มีการกิจของทางสถานศึกษามากมายอยู่แล้ว

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยต้องการศึกษาในกลุ่มประชากรที่เป็นครูที่ปรึกษาระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 1 – 3 ซึ่งครูจะต้องปรับตัวหลายประการเพื่อการเข้าใจนักเรียนวัยรุ่น โดยเฉพาะที่อยู่ในสถานะเสี่ยงในครอบครัว

กรอบแนวคิดการวิจัย

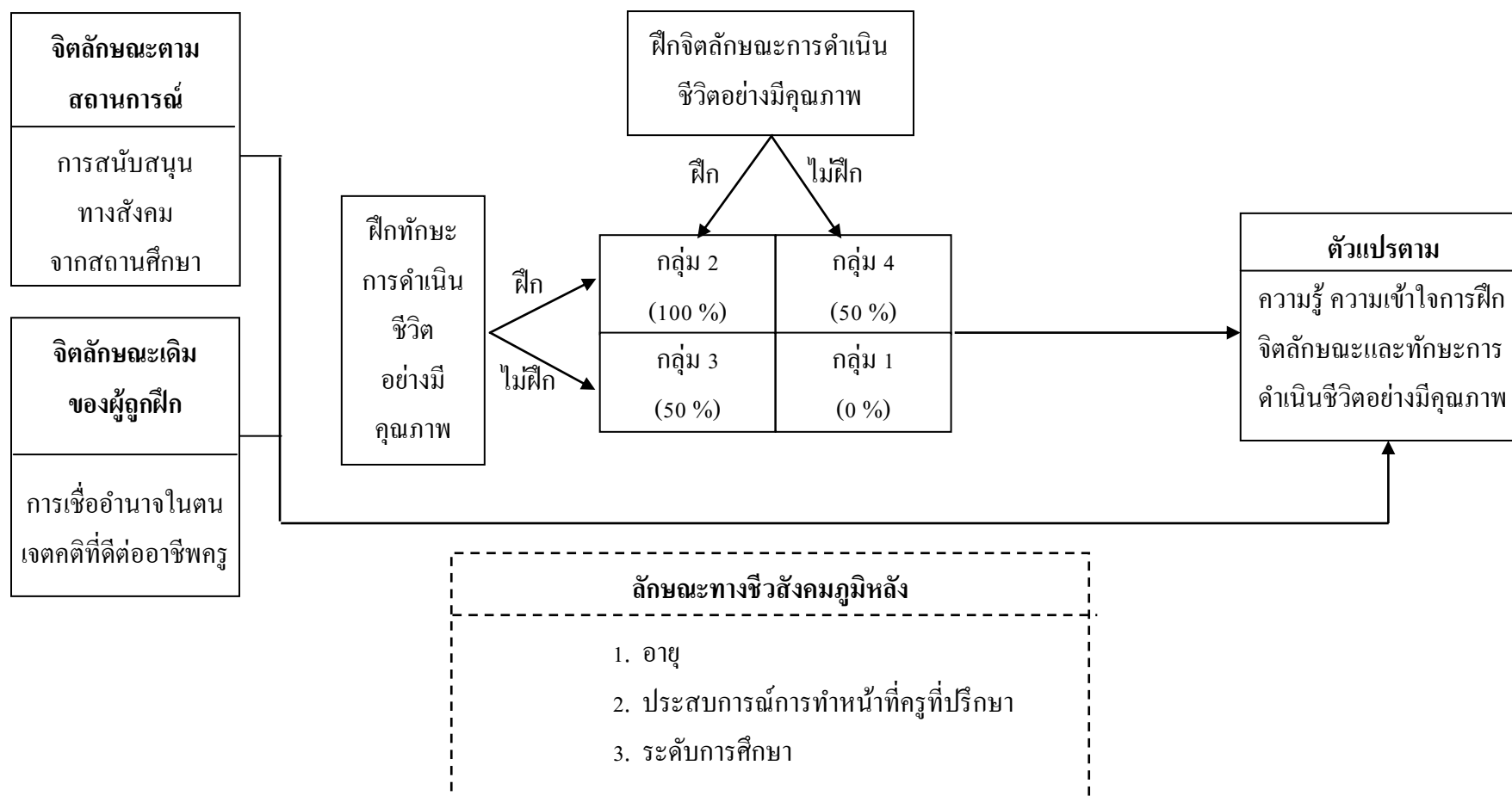
ระยะที่ 1 เป็นการศึกษาสมรรถภาพการให้บริการแนะแนวของครูที่ปรึกษาสำหรับนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในสถานะเสี่ยงในครอบครัว ต้องการศึกษาศมรรถภาพการให้บริการแนะแนวของครูที่ปรึกษา ซึ่งแยกเป็นด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของครูที่ปรึกษา ด้านความรู้ความเข้าใจพฤติกรรมวัยรุ่น ด้านเจตคติที่ดีต่อการให้บริการแนะแนว ด้านความรู้ความเข้าใจบทบาทและหน้าที่ของการเป็นผู้ฝึกจิต ลักษณะในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ และด้านความรู้ ความเข้าใจบทบาทและหน้าที่ของการเป็นผู้ฝึกทักษะในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ ซึ่งจำแนกตามอายุ ประสบการณ์การทำงานที่ครูที่ปรึกษา และระดับการศึกษา โดยเสนอความสัมพันธ์ของตัวแปรการวิจัย ดังภาพ

ภาพที่ 2.4 ความสัมพันธ์ของตัวแปรการวิจัยระยะที่ 1

ระยะที่ 2 เป็นการพัฒนาสมรรถภาพในการให้บริการแนะแนวของครูที่ปรึกษาสำหรับนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในสถานะเสี่ยงในครอบครัว โดยศึกษาผลของการพัฒนาสมรรถภาพในการให้บริการการแนะแนว โดยใช้ชุดฝึกอบรมในปริมาณที่แตกต่างกัน ระหว่างฝึก 100 % ฝึก 50 % และฝึก 0 % ที่มีต่อความรู้ ความเข้าใจ การฝึกจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ โดยมีตัวแปรแบ่งกลุ่มเป็นลักษณะทางชีวสังคมภูมิหลังในเรื่องอายุ ประสบการณ์การทำงานที่ครูที่ปรึกษา และระดับการศึกษา นอกจากนั้นต้องการหาอำนาจการทำนายของจิตลักษณะตามสถานการณ์ และจิตลักษณะเดิมของผู้ถูกฝึกต่อความรู้ความเข้าใจการฝึกจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ โดยเสนอความสัมพันธ์ของตัวแปรการวิจัย ดังภาพ

กรอบแนวคิดการวิจัย (ระยะที่ 2)

ภาพที่ 2.5 ความสัมพันธ์ของตัวแปรการวิจัย ระยะที่ 2

สมมติฐานการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดสมมติฐานการวิจัย ดังนี้

1. ครูที่ปรึกษาสำหรับนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในสถานะเสี่ยงในครอบครัวจะมีระดับสมรรถภาพการให้บริการแนะแนวอยู่ในระดับค่อนข้างน้อย เมื่อจำแนกตามอายุ ประสบการณ์การทำงานที่ครูที่ปรึกษา และระดับการศึกษา ที่แตกต่างกัน จะมีสมรรถภาพการให้บริการแนะแนวแตกต่างกัน
2. ครูที่ปรึกษาที่อยู่ในกลุ่มที่อบรมเต็มรูป (100 %) กลุ่มที่อบรมบางส่วน (50 %) และกลุ่มควบคุม (0 %) มีความรู้ ความเข้าใจ การฝึกจิตลักษณะและทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพแตกต่างกัน
3. ลักษณะทางชีวสังคมภูมิหลัง ได้แก่ อายุ ประสบการณ์การทำงานที่ครูที่ปรึกษา และระดับการศึกษา มีผลต่อความรู้ ความเข้าใจการฝึกจิตลักษณะ และทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพของครูที่ปรึกษา
4. ตัวทำนายชุดที่ 1 คือ จิตลักษณะตามสถานการณ์ ได้แก่ การสนับสนุนทางสังคมจากสถานศึกษา และตัวทำนายชุดที่ 2 คือ จิตลักษณะเดิม ได้แก่ การเชื่ออำนาจในตนและเจตคติที่ดีต่ออาชีพครู สามารถร่วมกันทำนายความรู้ ความเข้าใจ การฝึกจิตลักษณะ และทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพได้มากกว่าตัวทำนายชุดใดชุดหนึ่งเพียงชุดเดียว